

KOSTEL SV. ANNY V JEDLCE NA DĚČÍNSKU

JAROSLAV SKOPEC – VÁCLAV ZEMAN

Ves Jedlka na Děčínsku, situovaná do údolí řeky Ploučnice, náležela tradičně k území spravovanému z hradu Šarfenštejn (též Ostrý). Její vznik zřejmě spadá ještě do doby před vrcholně středověkou kolonizací území v průběhu druhé poloviny 13. století,¹⁾ přičemž nejstarší zmínka o vsi a kostele v písemných pramenech pochází z roku 1352.²⁾ Zdejší kostel sv. Anny náleží mezi jedny z nejstarších dochovaných venkovských sakrálních památek na Děčínsku s velkou mírou středověkých konstrukcí s vysokou uměleckou úrovní, která jej řadí na přední místa mezi středověké venkovské kostely nejen na Děčínsku, ale i v rámci širšího severočeského regionu.

Nejpodrobněji se historií kostela sv. Anny v Jedlce zabýval významný regionální badatel Emil Neder, který v roce 1903 vydal publikaci o jeho stavební historii i dějinách fary.³⁾ V odborné literatuře je jedlcký kostel uváděn pouze v encyklopedických pracích, kde se mu pochopitelně nedostává větší pozornosti.⁴⁾ V 90. letech 20. století přináší nové informace o mobiliáři kostela autoři zabývající se zpravidla vybranou problematikou děčínského regionu,⁵⁾ často se za-

Obr. 1: Jedlka (okres Děčín), kostel sv. Anny, celkový pohled od jihozápadu na fotografii kolem roku 1900 (SOKA Děčín).

měřením na vybavení kostela gotickou plastikou.⁶⁾ Přesto však Nederovy závěry nebyly ani po více než sto letech podrobeny kritice a nedošlo k publikování výraznějších kompaktnějších výsledků bádání zaměřených na stavební historii kostela. Nestalo se tak ani v případě stavebně historického průzkumu Táni Nejezchlebové z roku 2008, která v jeho „archivní“ části vyšla pouze z Nederovy brožury, jež navíc v důsledku chybného překladu na mnoha místech zavádějícím způsobem interpretovala.⁷⁾ Nálezová zpráva Jaroslava Skopce z dokumentace kamenických značek z roku 2009⁸⁾ odhalila některé nesrovnalosti ve výše zmiňovaném SHP a stála u počátků této studie, která zpřesňuje dosavadní znalosti o stavební historii kostela, dovádí stavební vývoj až do současnosti a navíc jej zařazuje do širšího kontextu severočeské pozdně gotické architektury s přesahy do sousedního Saska.

1) V. Vaněk, Sakrální architektura děkanátu lipského v písemných pramenech doby předhusitské, in: Ústecký sborník historický, Ústí nad Labem 2001, s. 62–63.

2) V. V. Tomek, Registra decimarum papalium čili registra desátků pa-pežských z dieceze pražské. Praha: Královská česká učená společnost 1873, s. 77.

3) E. Neder, Geschichte der Kirche zu Höflitz bei Bensen 1234–1903. Höflitz 1903. Brožura se v roce 2008 dočkala druhého vydání a vyšla také v českém překladu pod názvem Historie kostela v Jedlce u Benešova 1234–1903. Varnsdorf 2008. Z dalších drobných děl (sude-to)německé vlastivědy uvedme alespoň E. Neder, Zum Höflitzer 700jäh-r. Kirchenjubiläum 1234 bis 1934, in: Bensner Bezirkskalender. Bensen 1934, s. 146; A. Zinke, Etwas vom Gute Scharfenstein, Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs 5, 1882, s. 279–281.

4) E. Poche a kol., Umělecké památky Čech, 1. díl. Praha 1977, s. 578–579; D. Líbal, Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha 2001, s. 143.

5) T. Horák, Fellerovské varhany v Jedlce, Děčínské vlastivědné zprávy, č. 2, 1993, s. 18–23; Týž, Varhany a varhanáři Děčínska a Šluk-novska. Děčín 1995, s. 45; N. Brejchová-Steinová, Zjásněná item zjan-čená léta na Děčínsku. Děčín: Okresní muzeum 2001, s. 133; Táž, Franz Hochelber. Kulkátkem skrz paletu. Děčín: Okresní muzeum 2000, zejm. s. 29–31.

6) L. Turčan, Gotická plastika na Děčínsku. Děčín: Okresní muzeum 1993; A. Mudra, Trůnící Madona z Kerhartic v děčínském muzeu. Pří-spěvek k poznání řezbářství třetí čtvrtiny 14. století v Čechách, in: Ústecký sborník historický 2005, s. 47–66.

7) T. Nejezchlebová, Jedlka (ob. Malá Veleň) – kostel sv. Anny. Stavebně-historický průzkum, nepublikovaný rkp. Česká Lípa 2008.

8) J. Skopec, Nálezová zpráva OPD – I. etapa dokumentace kamenických značek a letopočtu 1511, nepublikovaný rkp. Ústí nad Labem 2009.

Obr. 2: Jedlka, kostel sv. Anny, celkový pohled od severovýchodu. Stav po opravě zakončené v roce 2012 (všechny snímky J. Skopec, 2012).

POPIS KOSTELA

Kostelní areál se nachází v horní části vsi Jedlka (dnes součást obce Malá Veleň) po severní straně komunikace spojující Děčín s Českou Lípou. Vymezuje ho ohradní zeď tvořící nepravidelný ovál, který je na severní straně přerušen obdélným rozšířením nového hřbitova. Kostel sv. Anny v Jedlce se skládá z relativně rozměrné obdélné lodi, na níž východním směrem navazuje užší odsazený presbytář ukončený pěti stranami osmiúhelníku. K severní straně presbytáře přiléhá na širší severního úseku východní stěny lodi téměř čtvercová sakristie. Ve třetí čtvrtině jižní strany lodi od západu byla vystavěna hranolová zvonová věž.

Severní a jižní stěnu lodi, stejně jako její nároží, zpevňují jednou odstupněné obdélné opěrné pilíře zakončené konkávně projmutými pultovými stříškami s okosením na horní a s výžlabkem na spodní hraně. Odsazení opěráku je kryto kamennou římsou tvořící pultovou stříšku, která je na spodní straně profilovaná výžlabkem uprostřed okosení (obr. 13A). V nárožích jsou opěráky situovány diagonálně s výjimkou severovýchodního, který s ohledem na sakristii svírá s lodí pravý úhel, a navíc má na rozdíl od zbylých přímkou pultovou stříšku. Plochu severní a jižní stěny člení trojice opěráků do čtyř polí. Těleso hranolové věže na jižní straně pohltilo společně s opěrnými pilíři druhé pole od východu a do jejího interiéru se tak dostal i jižní portál. Zbylá pole jižní strany lodi jsou prolomena vysokými obdélnými okenními otvory s hrotitými záklenky, šikmými parapety a nikami majícími do exteriéru i interiéru rozvěšené špalety. Otvory na celou sílu stěny rámuje pískovcová ostění s neprofilovanými špaletami, na které navazují předsazené výžlabky tvořící vlastní profil okna. Ta jsou dělena středovým kamenným prutem na dva díly zakončenými půlkruhy s jeptíškami. Zbylou část v záklenku vyplňují kružby. Kružba východního okna jižního průčelí sestává ze dvou plamének bez vložených jeptíšek stýkajících se ve vrcholu svými oblými částmi (obr. 17). Kružba druhého okna od západu jižního průčelí vytváří obrazec dole neuzavřeného kruhu se vsazeným svěšeným „nosem“, tvarujícím kružbu

do podoby stylizovaného srdce (obr. 18). Kružba západního okna jižního průčelí je shodná se střední s tím rozdílem, že do kruhu není vložen nos (obr. 19). Od severu je loď osvětlována pouze jedním oknem ve východním poli. Jeho kružba spočívá pouze v protažení středního prutu až do vrcholu záklenku (obr. 20).

Lod' stojí na předsazeném soklu zakončeném šikminou a uzavřena je kamennou korunni římsou profilovanou půlkruhovým výžlabkem uprostřed širokého okosení na spodní straně (obr. 13B). Výjimku tvoří pouze severní polovina východní stěny, kde je namísto horního okosení užit výžlabek (obr. 33A). Pod parapety oken se nachází průběžná podokenní kamenná římsa profilovaná na spodní straně

výžlabkem uprostřed okosení (obr. 13C). Římsa se pravouhle zalamuje nad jižním i západním vstupním portálem a v zalomeních se pravouhle přetíná.

Interiér lodi je od západu a jihu přístupný hrotitými portály s bohatě profilovanými ostěními. Západní portál umístěný do osy stěny je profilován okosením následovaným širokým půlkruhovým výžlabkem ukončeným stězkou, na níž navazuje oblý prut, který plynule přechází do širokého půlkruhového výžlabku ukončeného okosením (obr. 12A). Vnější i vnitřní okosení jsou až do výše patek prutů jednou zalomena a ukončena málo zřetelným útvarem připomínající půlkehlanec. Profil ostění vybíhá ze zalamovaného soklu. Oblý prut s okosením a okosení za vnitřním výžlabkem se ve vrcholu přetínají a zároveň se oddělují v patě od profilace archivoly a pokračují svisle vzhůru. Pruty vyrůstají z jednou odstupněných válcových patek užívajících diamentování dutými jehlanci či pilovitými a kosočtverečnými útvary (obr. 22). Nad zalomením podokenní římsy je ve zdivu patrný kamenný segmentový vylehčovací oblouk (popis vychází ze stavu před omítnutím kostela). Jižní portál v podvěží je profilován okosením následovaným širokým půlkruhovým výžlabkem s navazujícím trojúhelným prutem, za nímž se připojuje profilace shodná se západním portálem (obr. 12B). Vnitřní okosení je opět do výše patek prutů jednou zalomené, vnější okosení tento detail postrádá. Pruty dosedají na jednou odsazené sokly s diamentováním a shodně se oddělují pruty a okosení v patách záklenků. Přetínání ve vrcholu záklenku je však koncipováno odlišně a to tím způsobem, že prodloužená křivka záklenku byla po přetnutí otočena o 180 stupňů a vytváří tak půlkruh otevřený směrem nahoru. V roce 2012 byly na portálu a navazujících úsecích stěn odkryty malby, u nichž se předpokládá vznik na počátku 16. století (obr. 21).

Zdivo je vyzděno z pečlivě lícovaného lomového čedičového kamene armovaného na nárožích pískovcovými kvádry, přičemž část pískovcových prvků nese na povrchu ryté či tesané kamenické značky. Na stavbě jich bylo prozatím pozorováno a zdokumentováno 110, z toho 13 individuálních

znamení kameníků (obr. 29). Na prvním kvádru pod stříškou jihojihozápadního opěráku se nachází fragment letopočtu 1511 (obr. 30).

Jižní stěnu a všechna volná nároží presbytáře zesilují neodsažené obdélné opěráky s pultovými stříškami. Všechna pole s výjimkou jihozápadního jsou prolomena širokými hrotitými okenními otvory s nikami majícími do exteriéru i interiéru rozvěšené špalety, do nichž jsou vsazena vitrážová okna. Lokálně opadané omítky fasády odhalují lomové čedičové zdivo s pískovcovou armaturou na čele opěráků. Průčelí obíhá jednoduchý předsazený sokl zakončený okosením a hranolová korunní římsa s okosenou spodní hranou. Fasády jsou opatřené hrubou stříkanou omítkou s hladkými lizénovými rámy. Hladké pásy rámuji i okenní otvory, jejichž špalety jsou rovněž hladce omítnuté.

Přibližně západní polovinu severní stěny presbytáře zakrývá téměř čtvercová sakristie, která je shodně s presbytářem vyzděna z lomového čedičového kamene v severovýchodním nároží armovaným mohutným pískovcovými kvádry. Přístup do sakristie od východu umožňuje obdélný dveřní otvor s nadsvětlíkem, jehož niku překlenul segmentový záklenek. Nad ním se nachází cihelná zazdívka s cihelným segmentovým záklenkem. Cihelný trojúhelný štít pultové střechy je prolomen obdélnými dveřmi do podkrovní.

Jižní hladce omítanou věž stojící na předsazeném kamenném soklu ukončeném oblounem horizontálně člení dvojice kordónových říms na tři etáže. Přízemí na jižním průčelí prolamuje obdélný dveřní otvor rámovaný pískovcovým ostěním s ušima se zavěšenými kapkami a páskem. Nad vstupem se nachází oválný nadsvětlík umístěný do edikuly, po stranách vchodu pak půlválcové niky zaklenuté konchou se stylizovanou štukovou mušlí. Patro je dělené lizénovými rámy vymezujícími téměř čtvercová pole, přičemž jižní, prolomené oválným okenním otvorem, je opatřené malovanými slunečními hodinami, západní pole je opatřeno obdélným otvorem původního vstupu. Druhé, zvonové patro se na třech volných stranách otevírá obdélnými zvonovými okny se stlačenými oblouky v záklenku a s dřevěnými žaluziemi. Jednotlivá průčelí druhého patra člení lizénové rámy a v nárožích jsou opatřena pilastry vynášejícími bohatě profilovanou korunní římsu.

Loď má plochý strop s výrazným fabionem s trojúhelnými poli po jižní a severní straně, která vyrůstají ze svazkových pilastrů a vytváří tak iluzi lunet. Střední část je opatřena štukovými zrcadly s malbou. Od jihu a západu je loď přístupná hrotitými portály majícími do interiéru niky s rozvěšenými špaletami se segmentovými záklenky. Interiér od severu osvětluje jedno a od jihu trojice hrotitých oken. Západní stranu lodi zaujala dřevěná kruchta vynášena přímým překladem podepřeným dvojicí sloupů. Čelo kruchty

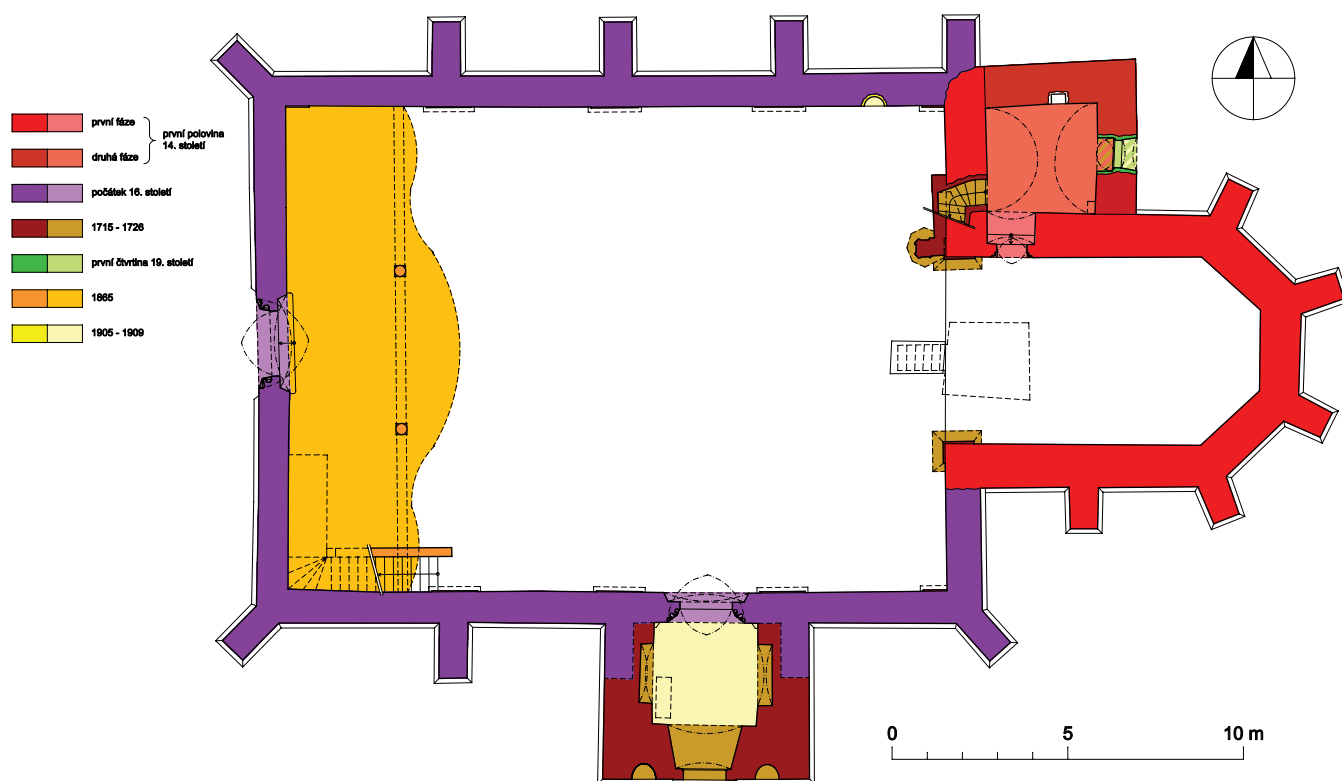
Obr. 3: Jedlka, kostel sv. Anny, pohled do interiéru lodi směrem k východu. Stav v průběhu dokončování oprav v roce 2012.

s parapetem je půdorysně zvlněné konvexními a konkávními křivkami. Na východě je loď spojena s presbytářem vítězným obloukem s mírně zahroceným záklenkem rámovaným pilastry s bohatě profilovanou hlavicí a římsou, na níž nasedá plochý pás lemující záklenek. Po severní straně vítězného oblouku se nachází nepravidelná šestiúhelná kamenná kazatelna s připojenou zídou rozšiřující schodiště ze sakristie.

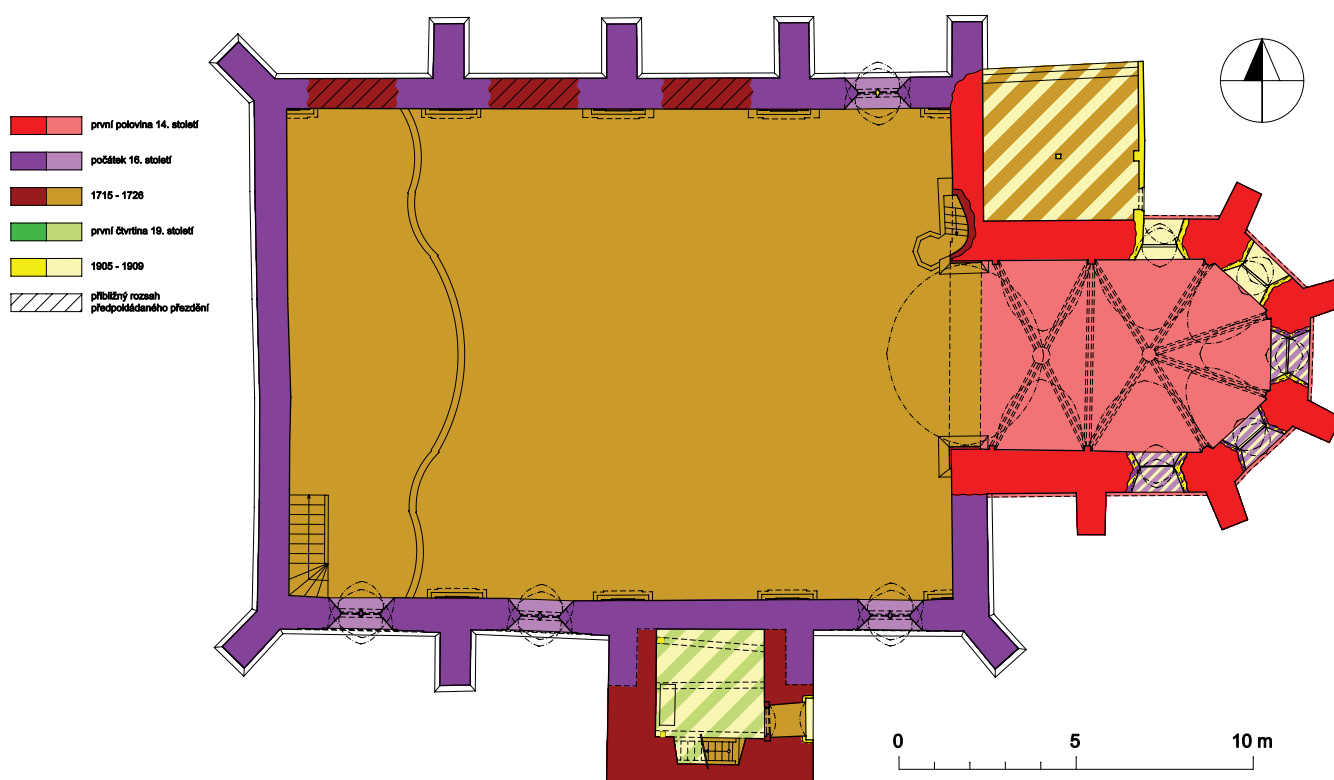
Obdélný presbytář s polygonálním závěrem je zaklenut jedním polem křížové žebrové klenby, kterou od šestidílné žebrové klenby závěru odděluje meziklenební žebro. Hrušková žebra (obr. 14) vyrůstající z hranolových a půlkehlanových konzol (obr. 25 a 26) se ve vrcholu stýkají v kruhových svornících s rozetou. Interiér presbytáře je osvětlován pětici hrotitých okenních otvorů v jeho závěru.

Sakristie je přístupná z presbytáře hrotitým portálem umístěným v západní části jeho severní stěny (obr. 23). Profilován je drobným okosením následovaným výžlabkem, který plynule přechází v obloun, za nímž následuje šikmá stezka a výžlabek ukončený okosením (obr. 12F). Celá profilace vybíhá přímo ze šikminy diagonálně položeného trojúhelného náběžného štítu. Vstup má směrem do sakristie obdélnou niku s přímými špaletami se segmentovým záklenkem, přičemž západní špaleta navazuje přímo na její západní stěnu. Sakristie je vystavěna na téměř čtvercovém půdorysu se severní stěnou vychýlenou mírně k severovýchodu a je zaklenuta nepravidelnou půlkruhovou valenou klenbou. V jihovýchodním koutě je osazen neopracovaný kámen a v severní stěně se nachází nepravidelná krychlová odkládací nika. Západní stěna je prolomena obdélným vstupem na kazatelnu přístupnou po levotočivém schodišti. Východní stěna je opatřena oboustranně špaletovaným vstupem s obdélným pískovcovým ostěním, nad nímž se nachází obdélný okenní otvor rámovaný patrně kamenným ostěním s okosením. Okno má s dveřmi společnou niku, avšak v interiéru je patrný odlišný sklon jejich špalet.

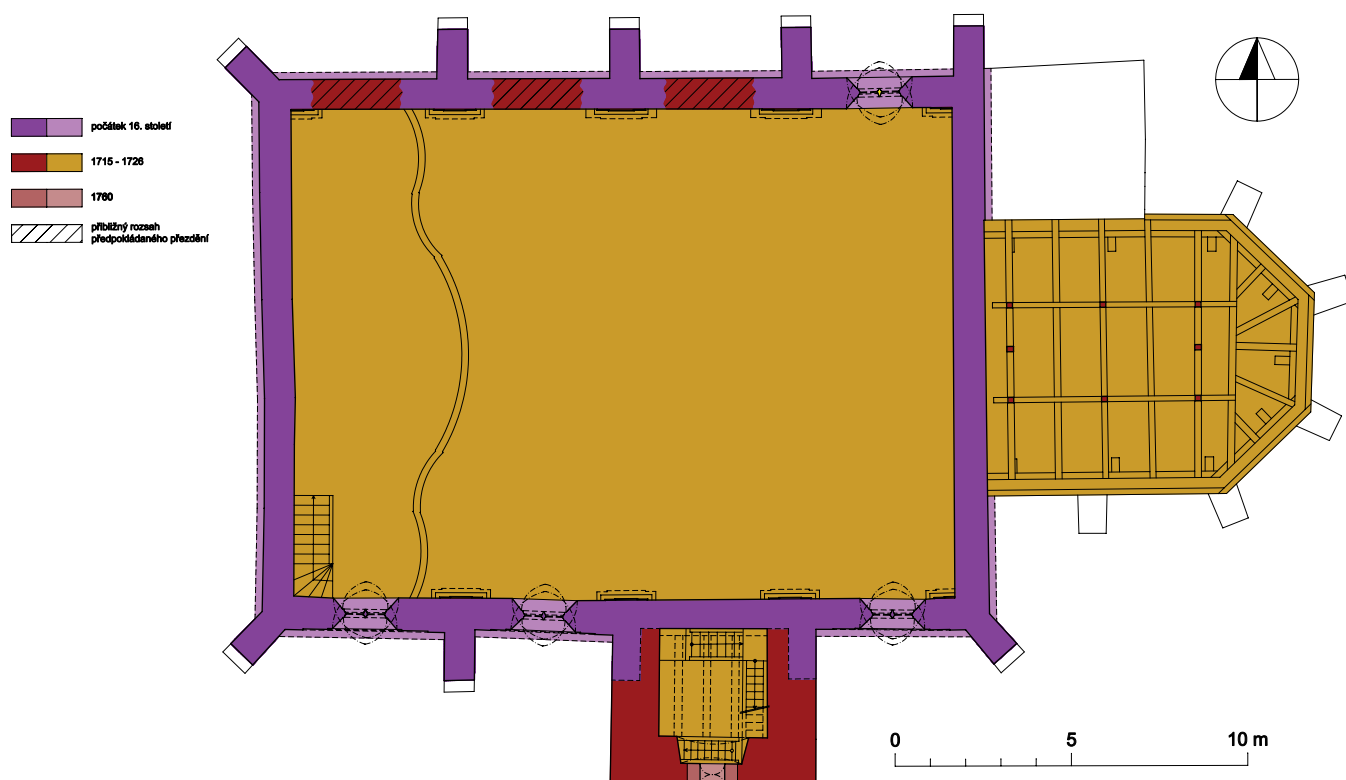
Podvěží sloužící jako předstín před jižním vstupem lodi je od jihu přístupné obdélným portálem s hlubokou seg-

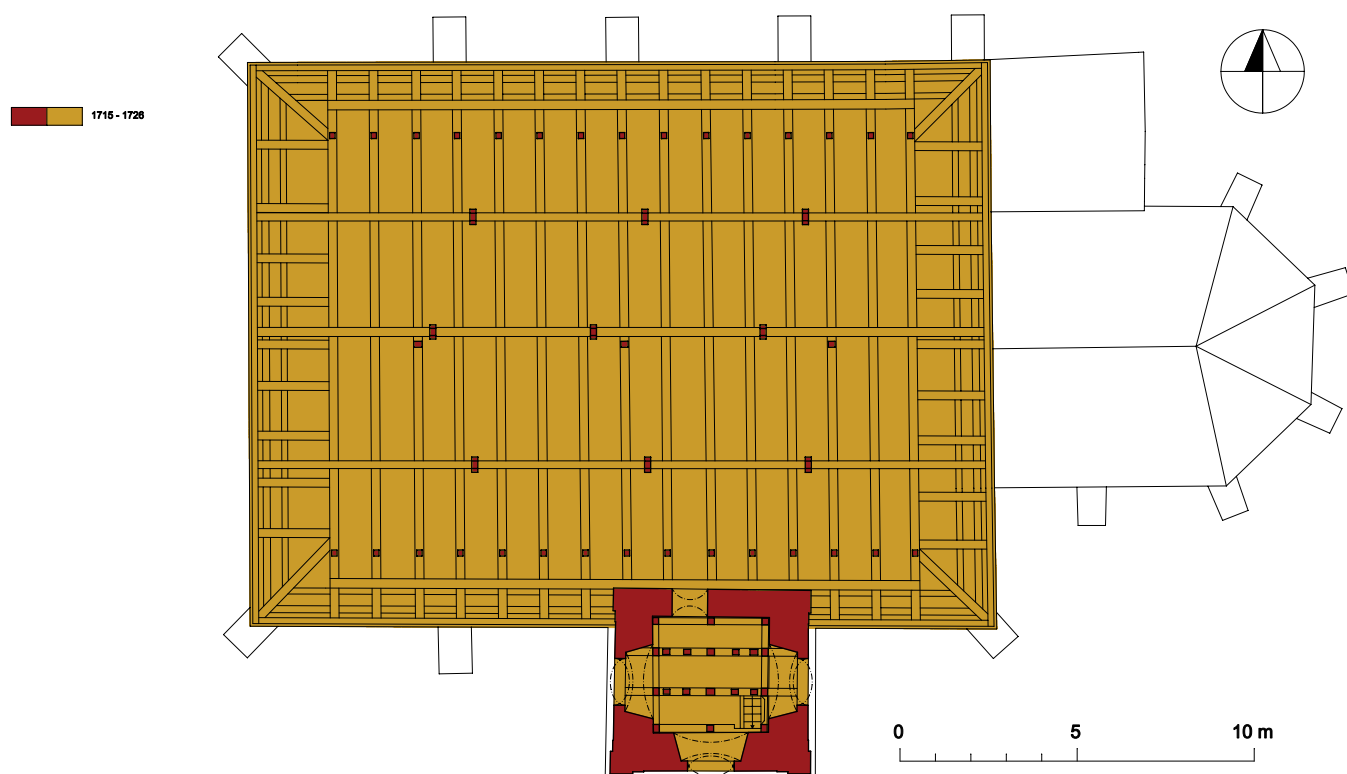
Obr. 4: Jedlka, kostel sv. Anny, půdorys v úrovni vstupů s vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření J. Skopec a V. Zeman, kresba a vyhodnocení J. Skopec 2012. Zaměření krypty bylo převzato z Antonín Majer – Martin Strejc, Malá Veleň – Jedlka. Kostel sv. Anny. Nedestrukční vyhledání a zaměření krypty, Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, Plzeň 2010).

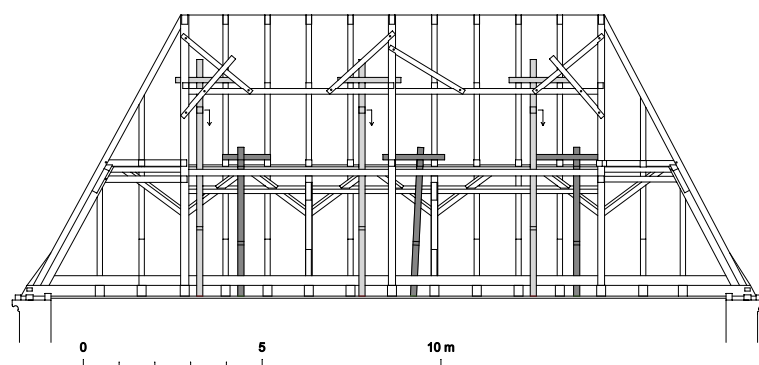
Obr. 5: Jedlka, kostel sv. Anny, půdorys v úrovni spodní etáže prvního patra věže s vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření J. Skopec a V. Zeman, kresba a vyhodnocení J. Skopec 2012).

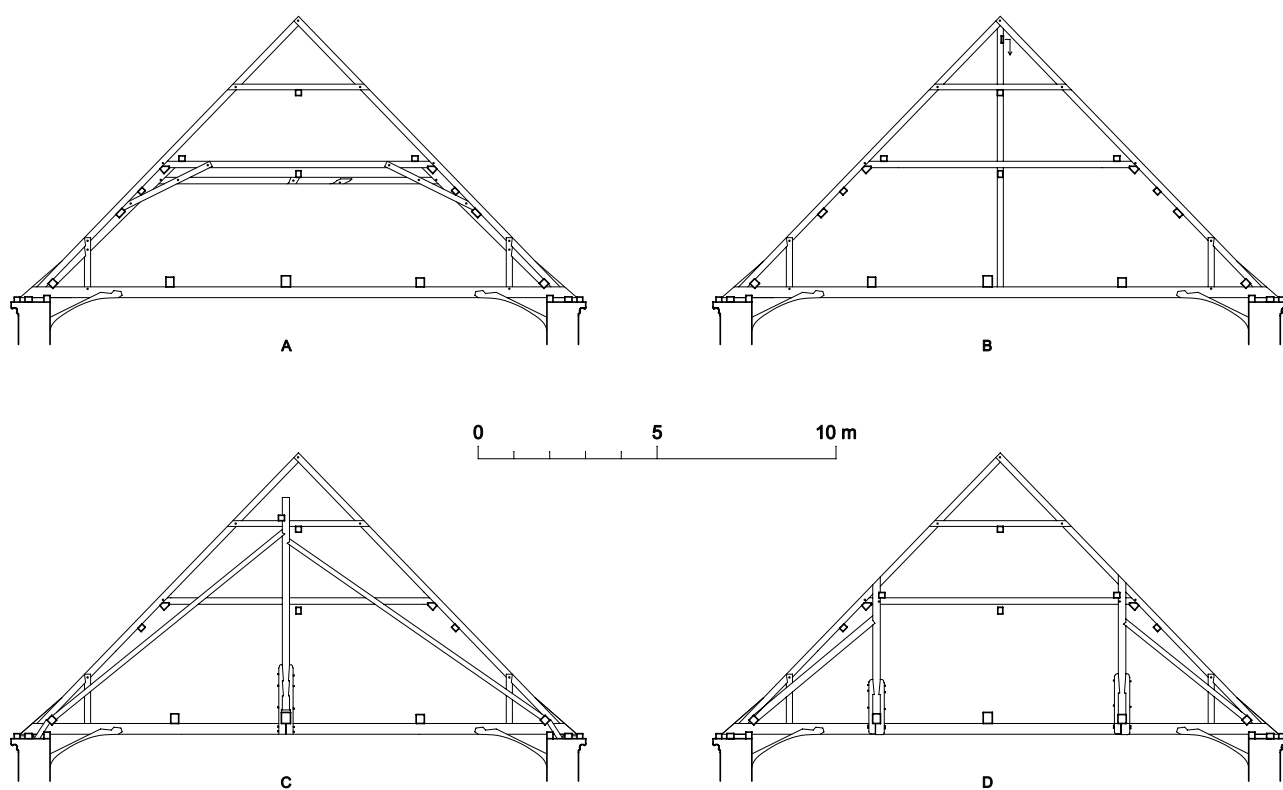
Obr. 6: Jedlka, kostel sv. Anny, půdorys v úrovni horní etáže prvního patra věže s vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření J. Skopec a V. Zeman, kresba a vyhodnocení J. Skopec 2012).

Obr. 7: Jedlka, kostel sv. Anny, půdorys v úrovni druhého patra věže s vyhodnocením stavebního vývoje (zaměření J. Skopec a V. Zeman, kresba a vyhodnocení J. Skopec 2012).

Obr. 8: Jedlka, kostel sv. Anny, podélný řez krovem nad lodí s pohledem k severu. Světle šedou jsou zvýrazněna jednoduchá a tmavší šedou dvojitá věšadla (zaměření a kresba J. Skopec 2011).

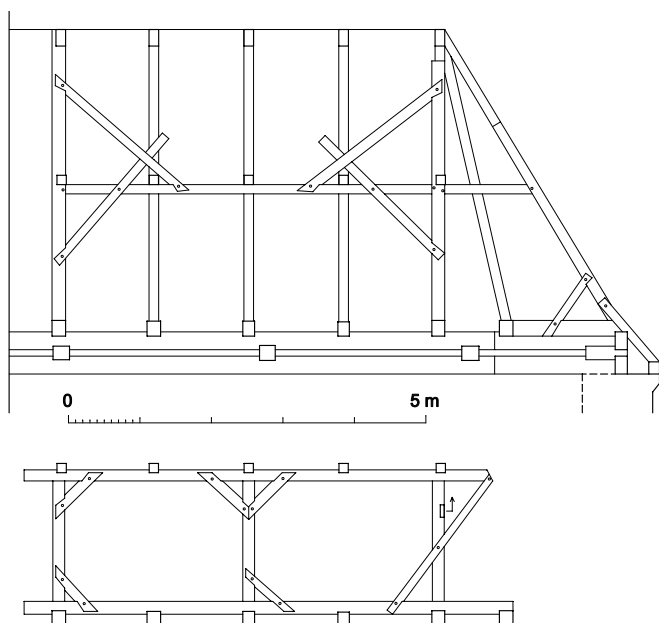

Obr. 9: Jedlka, kostel sv. Anny, krov nad lodí. A – druhá plná příčná vazba od západu s pohledem k východu, B – osmá mezilehlá příčná vazba od západu s pohledem k východu, C – příčný řez na úrovni třetího jednoduchého věšadla od západu, D – příčný řez na úrovni třetího dvojitého věšadla od západu (zaměření a kresba J. Skopec, 2011).

mentem překlenutou nikou mající do interiéru rozevřené špalety. Západní a východní stěna je členěna rozměrnými obdélnými nikami se segmentovými záklenky.

První patro věže, přístupné z interiéru přízemí po žebříku, je dnes rozděleno vloženým trémovým stropem na dvě etáže, které jsou propojeny jednoramenným přímým dřevěným žebříkovým schodištěm umístěným v nise jižní stěny. Nika zabírající téměř celou výšku patra je zaklenuta segmentem, pod jehož vrcholnicí je v cihelné zádívce otevřen oválný okenní otvor. Zdivo je opět tvořené lomovým cedičovým kamenem obsahujícím místy cihelné úlomky. Segmentový záklenek niky je vyzděn z hrubě opracovaných menších pískovcových kvádrů, hrany špalet armují větší pískovcové kvádry, mezi nimiž můžeme nalézt i druhotné uží-

té kvádry ze starší středověké stavby. Východní stěnu spodní etáže při jihovýchodním koutu prolomil obdélný vstupní otvor náležející původnímu vstupu z exteriéru. Rámovaný je na interiérové straně dřevěným ostěním s okosenou hranou směřující do otvoru a segmentovým vylehčovacím obloukem z pískovcových kvádrů nad překladem. Otvor je zaklenutý segmentovou valenou klenbou a při vnějším líci opatřen cihelnou zádívkou s oknem. Severní stěnu pokrývá 2 cm silný a 60 cm vysoký pás utahované omítky s vápeným nátěrem, která má zřetelný horizontální předěl od výše navazující úpravy stěny s hrubou omítkou (obr. 28A, B). Ve východní stěně je při podlaze záděný trámek s dlabou pro osazení trámů původního zastropení přízemí. Trám na západní stěně zanikl a zbyla po něm pouze jizva (obr. 28D).

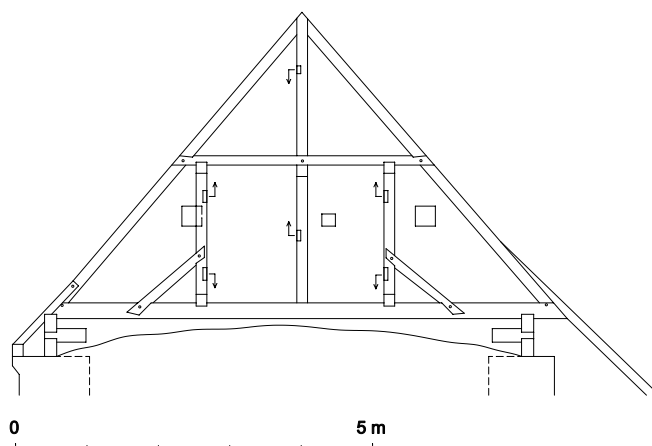

Obr. 10: Jedlka, kostel sv. Anny, krov nad presbytářem. A – podélný řez s pohledem k severu, B – severní podélná stolice v pohledu od jihu (zaměření a kresba J. Skopec 2011).

Trojice trámů stávajícího stropu byla vsazena do dodatečně vysekaných kapes v západní a východní stěně. Z doby výstavby věže pochází pouze dvojice kapes v západní stěně při severozápadním koutu (obr. 28C). Horní etáž je s výjimkou jižní stěny bez otvorů. Trojice kapes ve východní a západní stěně dokládá zaniklou stropní konstrukci. Zdivo východní stěny obsahuje druhotně osazený fragment pískovcového kvádrů, který patrně náležel okennímu ostění lodi. Patro je ukončeno trámovým stropem tvořeným trojicí trámů kladených severojižním směrem, pod nimiž se nachází korunní římsa lodi, která se přístavbou věže dostala do jejího interiéru.

Druhé patro je přístupné po dřevěném dvouramenném žebříkovém schodišti s podestou v severovýchodním koutě. Na západě, jihu a východě je otevřené rozměrnými zvonovými okny se stlačenými oblouky, které jsou vsazeny do nik s rozevíracími se špaletami se segmentovými záklenky majícími shodné vyzdění s nikou prvního patra. Severní stěnu prolomil obdélný vstupní otvor s přímými špaletami se segmentovým záklenkem umožňující vstup do krovu nad lodí. Celé druhé patro vyplňuje zvonová stolice kombinující štenýřovou a vzperadlovou konstrukci.

Krov nad lodí je hambalkový o dvou úrovních hambalků. Z patnácti příčných vazeb jsou čtyři plné střídající se s dvojicemi mezilehlých vazeb, s výjimkou třetí a čtvrté vazby od západu, mezi nimiž jsou mezilehlé vazby tři. Všechny příčné vazby mají na dvojici pozednic kámpované vazné trámy, z nichž vybíhají krokve, spojené ve vrcholu na ostřih a při patě jsou opatřeny patními sloupky. Plné příčné vazby obsahují plně vyvinuté ležaté stolice s ležatými sloupky, rozpěrou a pásky, z nichž první a poslední byly posíleny o středové sloupky. Shodný sloupek byl užít i uprostřed krovu v mezilehlé příčné vazbě. Příčné vazby jsou podélně vázány horní pětibokou a hranolovou patní vaznicí. Podélné ztužení zajišťují mezilehlé rozpěry mezi ležatými a středovými sloupky obohacené o vzpěry. Celou konstrukci do-

Obr. 11: Jedlka, kostel sv. Anny, krov nad presbytářem. První plná příčná vazba od západu s pohledem k západu (zaměření a kresba J. Skopec, 2011).

plňuje trojice průvlaků vynášejících pomocí železné pásovin vazné trámy. Průvlaky vynášejí trojice věšadel, která nejsou vázána na žádné příčné vazby. Valby tvoří jedna osová plná vazba s poloviční ležatou stolicí bez pásku a postranní pětice mezilehlých vazeb, z nichž krajní jsou nárožní. Prvky jsou z ručně tesaného dřeva spojované nejčastěji čepováním, či plátováním s jistěním spojů dřevěnými hřeby. Krov obsahuje větší množství druhotných prvků ze starší konstrukce krovu.

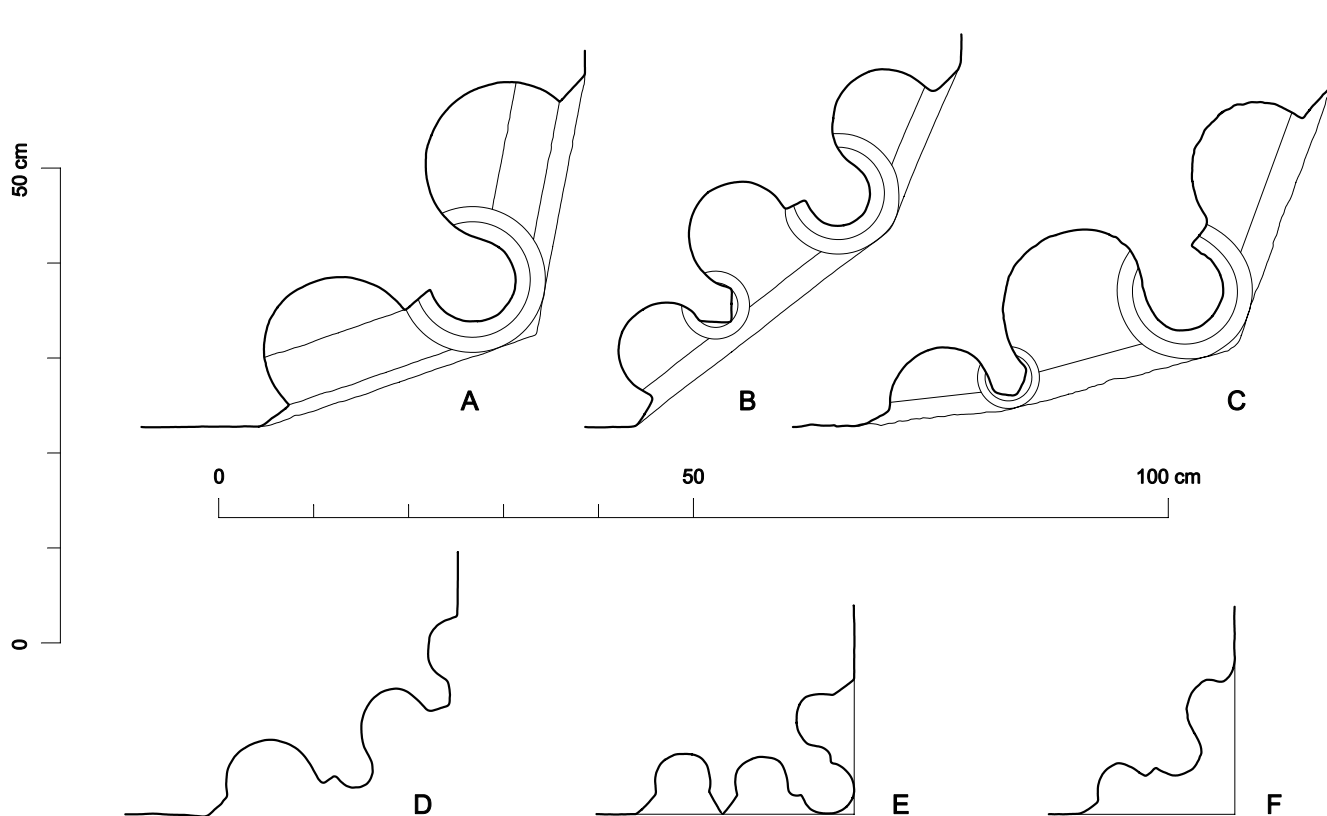
Krov nad presbytářem je hambalkový o jedné úrovni hambalků. Všechny příčné vazby mají vazné trámy, z nichž vybíhají krokve spojené ve vrcholu na sraz. Z pěti příčných vazeb jsou tři plné vždy s jednou vazbou mezilehlou. Krov má podélnou vazbu řešenou pomocí dvojité stojaté stolice uložené na dvojici prahových trámů, kterou tvoří v plných vazbách sloupky podpírající vaznici umístěnou pod konci hambalků. Podélné ztužení zajišťují pásky a patní vzpěry, které jsou umístěny i v příčném směru. Výjimku tvoří pouze východní plná vazba, kde je užít pouze sloupek, konce vaznic jsou podepřeny v podélném směru vzpěrou a hambalky vzpěrou ve směru příčném. První a třetí plná vazba jsou doplněny o středové sloupky s podélnou rozpěrou a vzpěrami. Celý krov je osazen na zvýšené pozednici, aby se vazné trámy nedostaly do kolize s rubem klenby, jejíž vrcholnice leží přibližně o 40 cm výše než koruna obvodového zdiva. Na první tři severní krokve od západu jsou osazené námětkové krokve pultové střechy sakristie.

STAVEBNĚHISTORICKÝ VÝVOJ

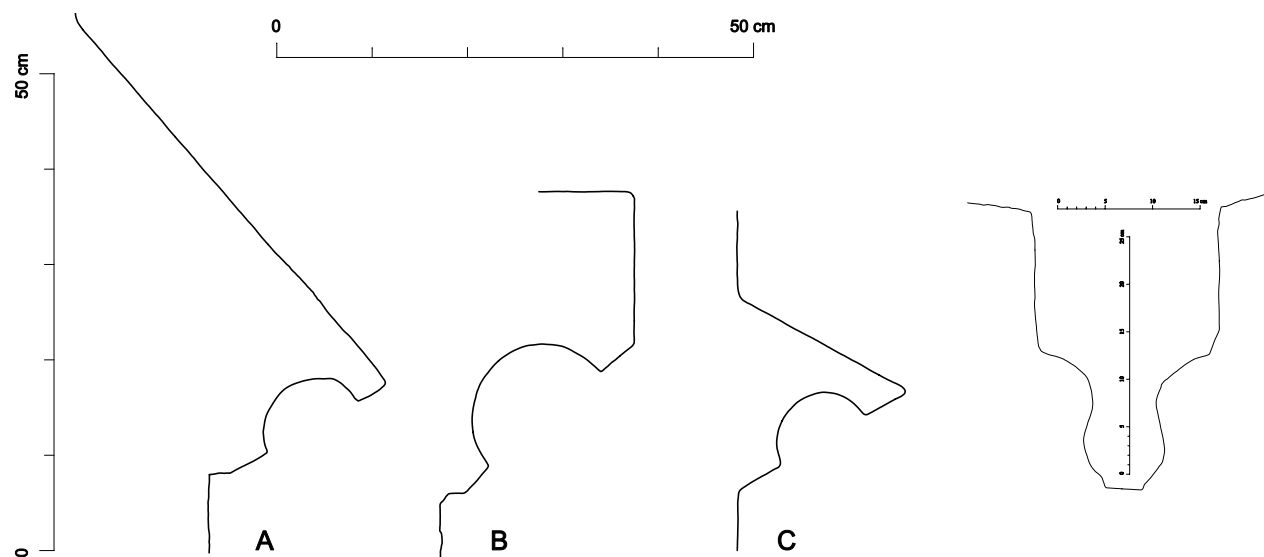
Kostel do roku 1715

Jako rok nejstarší zmínky o kostelu sv. Anny v Jedlce bývá tradičně uváděn letopočet 1234, který se nacházel na vítězném oblouku až do jeho opravy po roce 1715.⁹⁾ Po

9) Emil Neder interpretoval letopočet jako rok povýšení zdejší kaple na far-ní kostel. E. Neder, Geschichte der Kirche, o. c. v pozn. 3, s. 3 a 7.

Obr. 12: Profily portálových ostění. A – profil severní stojky západního portálu lodi kostela sv. Anny v Jedlce, B – profil západní stojky jižního portálu lodi kostela sv. Anny v Jedlce, C – profil západní stojky jižního portálu lodi kostela Narození Panny Marie v Benešově nad Ploučnicí, D – profil západní části archivolty třetího jižního portálu od západu Horního zámku v Benešově nad Ploučnicí, E – profil severní stojky portálu dvoulodní místnosti v druhém patře severního křídla františkánského kláštera v Kadani, F – profil západní stojky portálu z presbytáře do sakristie kostela sv. Anny v Jedlce. Zaměření bylo provedeno pomocí obrysové šablony s posuvnými jehlami (zaměření a kresba J. Skopec, 2012).

Obr. 13: Jedlka, kostel sv. Anny, profily říms. A – profil římsy odsazení opěrných pilířů lodi, B – profil korunní římsy lodi, C – profil podokenní římsy lodi. Zaměření říms B a C bylo provedeno pomocí obrysové šablony s posuvnými jehlami, římsa A byla pauzována na průhlednou fólii (zaměření a kresba J. Skopec, 2012).

Obr. 14: Jedlka, kostel sv. Anny, profil žebra klenby presbytáře. Zaměření bylo provedeno pomocí obrysové šablony s posuvnými jehlami (zaměření a kresba J. Skopec, 2012).

opravách kostela v první čtvrtině 18. století byl letopočet vymalován v novém pamětním nápisu na vnitřní straně vítězného oblouku. Kromě údaje o založení kostela v roce 1234 text informoval i o jeho následných renovacích.¹⁰⁾ Výpověd-

10) „Anno 1234 ist dieses Gotteshaus erigirt. 1588 das I. mal renovirt. 1715 den 12. Feber Nachts durch einen Sturmwind ruiniert. 1716 mit großen Unkosten wieder restaurirt. 1716 bis 1718 der Thurm von Grund

ní hodnota letopočtu je sporná, neboť jej není možné ověřit v písemných pramenech, a ani žádná ze stávajících kon-

aus modificirt. 1723 die obere Mauer demolirt und dann in diesem Stande perfectionirt. 1760 und 1801 der Thurm reparirt worden.“ E. Nader, Geschichte der Kirche, o. c. v pozn. 3, s. 7. Farní kronika uvádí mírně odlišné znění, zejména připisuje z let 1760 a 1801, nicméně obsah zůstává stejný. Diecézní archiv (dále jen DA) Litoměřice, Sběrka farních kronik, farní kronika Jedlka 1760–1948, f. 38v.

strukcí kostela tomuto období neodpovídá. Nejstarší hodnověrný doklad o kostelu tak pochází až z rejstříku papežských desátků z roku 1352.¹¹⁾

Do stejné doby se svou architektonickou výbavou hlásí presbytář se sakristií.¹²⁾ Zatímco této dataci jistě neodporuje tvar a provedení klenebních žebér (obr. 14), některé architektonické články naopak svými formami odkazují na období starší. Především se jedná o portál do sakristie připomínající ještě tvary raně gotických portálů z poslední třetiny 13. století (obr. 23). Rovněž v konzolách obdélného klenebního pole presbytáře (obr. 25) můžeme spatřovat redukovanou formu konzol zvikovských a zejména nově objevených konzol v domech čp. 401 a 402 v Rytiřské ulici v Praze. S ohledem na prostředí, ve kterém tyto formy vznikaly, není příliš reálné klást vznik kostela před rok 1300, nicméně dle našeho názoru lze dataci nejstarší části posunout ještě před polovinu 14. století.¹³⁾

Vzhledem k tomu, že sakristie postrádá sokl, který by plynule přecházel z presbytáře, je zřejmé, že její výstavba neproběhla současně s presbytářem, ale až s jistým časovým odstupem. Jisté však je, že výstavba sakristie byla od počátku plánována, neboť na severní straně presbytáře byl osazen vstupní portál a vytaženy šmorce pro zavázání její východní stěny, které jsou patrné v krovu. Její vznik tak lze předpokládat nedlouho po dokončení presbytáře a lodi. Loď při následující stavební úpravě zcela zanikla a její podobu by bylo možné zjistit pouze archeologickým výzkumem.

V době předhusitské se měl v kostele nacházet vartenberský erb datovaný rokem 1416.¹⁴⁾ Písemné prameny, které jedlický kostel v tomto období zmiňují, jsou konfirmační knihy pražského arcibiskupství, dle nichž výkon patronátního práva náležel majitelům šarfenštejnského panství.¹⁵⁾

Obr. 15: Ves Jedlka s kostelem sv. Anny na výřezu z nedatované mapy panství Benešov nad Ploučnicí a statků Markvartice a Šarfenštejn na počátku 18. století (SOA Litoměřice, pob. Děčín).

Stejně jako v případě rejstříků papežských desátků i tyto písemné prameny odráží dvojí jméno vesnice, a sice varianty názvu Jedlka a Hewlin, z něhož se vyvinulo pozdější německé pojmenování Höflitz. Zda české a německé pojmenování vsi odlišného významu vzniklo v jiných časových rovinách a zda odráží působení obou etnik v oblasti, není prokázáno.¹⁶⁾

Pro zbylé období 15. století po husitských válkách máme rovněž zachovány pouze sporadické zprávy, navíc často sekundárního původu. Dle Emila Nedera tak měl být kolem roku 1470 do kostela pořízen velký zvon u žitavského zvonaře Petera Ponhuta.¹⁷⁾

ad beneficia ecclesiastica per archidioecesin Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati. Praha: I. L. Kober 1865, s. 100 (1391); J. Emler ed., Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, Liber tertius et quatus. Praha: Eduard Grégr 1879, s. 128 (1380), s. 171 (1385); Tjž, Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, Libri sextus. Praha: Eduard Grégr 1883, s. 144 (1405), s. 195 (1406); Tjž, Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, Libri septimus. Praha: Eduard Grégr 1886, s. 282–283 (1419); Tjž, Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim, Liber octavus, nonus et decimus. Praha: Eduard Grégr 1889, s. 188 (1433). Shrnuje V. Vaněk, o. c. v pozn. 1, s. 63. K majitelům hradu Šarfenštejn srov. J. Šedivý, Hrad Ostrý – Scharfenstein. Příspěvek ke stavební historii hradu, in: Castellologica Bohemica 7, Praha 2000, s. 151–169.

16) Srov. též A. Profous, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl 2. Praha: Česká akademie věd a umění 1949, s. 114.

17) E. Neder, Geschichte der Kirche o. c. v pozn. 3, s. 9. Dataci do 15. století odpovídá i užitá gotická minuskula nápisu, jméno zvonaře se ale

11) V. V. Tomek, o. c. v pozn. 2, s. 77.

12) E. Poche a kol., o. c. v pozn. 4, s. 578–579 hodnotí stavbu původně jako raně gotickou, naopak D. Libal, o. c. v pozn. 4, s. 143 se k této dataci staví skepticky a presbytář zařadil do poloviny 14. století. Těto datace se přidržela i autorka stavebněhistorického průzkumu kostela T. Nejezchlebová, o. c. v pozn. 7, s. 26.

13) Příbuzné formy užívá například nepříliš vzdálený kostel sv. Jana Křtitele v Těchlovicích datovaný literaturou do první třetiny 14. století. D. Libal, o. c. v pozn. 4, s. 485.

14) Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice) – Státní okresní archiv Děčín (dále jen SOKA Děčín), Archiv obce (dále jen AO) Malá Veleň, inv. č. 1, obecní kronika 1. díl, s. 14. Je třeba upozornit, že i pro podstatně mladší období přináší obecní kronika množství nepřesností.

15) F. A. Tíngl ed., Libri primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc proma vice typis editus. Praha: Eduard Grégr 1867, s. 91 (1359); Tjž, Libri quinti confirmationum

Obr. 16: Jedlka, kostel sv. Anny, celkový pohled od severu na fotografii pořízené před rokem 1894. Na střechě je patrný ještě dřevěný šindel vyměněný za pálenou krytinu v roce 1894, na severní straně se dosud nachází obdélný přístavek kostnice z roku 1644 a na severní straně presbytáře chybí okenní otvory realizované až na počátku 20. století, stejně jako cihelný štít sakristie, který nahradil dosud patrný štít bedněný. (SOKa Děčín)

Na počátku 16. století byla původní loď nahrazena stávající rozměrnou lodí a v presbytáři došlo k úpravě okenních otvorů. Loď se z této doby dochovala v poměrně autentickém stavu, který byl mladšími zásahy pozměněn jen v oblasti povrchové úpravy, změnou zastropení, zastřešení a zřejmě ztrátou severních okenních otvorů zaniklých v první čtvrtině 18. století.¹⁸⁾ Vzhledem k tomu, že v této době došlo současně k úpravám severní strany lodi, nelze dnes s definitivní platností určit jejich původní polohu. Prokazatelná je pouze vertikální spára ve druhém poli od západu, která může jeden z těchto otvorů indikovat (obr. 32). S ohledem na fakt, že všechna plná pole severní stěny lodi

na zvonu neobjevuje.

18) Zazdění dvou oken v roce 1723 uvádí E. Neder, *Geschichte der Kirche* o. c. v pozn. 3, s. 5.

byla patrně přezděna, jak to dokládají užití pískovcové úlomky ve zdivu, které se jinak ve středověkém zdivu nevyskytují, můžeme reálně uvažovat i o variantě s oknem v každém poli. Celkový obraz jižního průčelí je nutné ještě doplnit o blíže neznámou formu krytého zádveří před jižním vstupem, které mohlo představovat pouze lehkou dřevěnou konstrukci pultové stříšky rozepřené mezi opěrné pilíře. Na tuto skutečnost poukazuje ostrý horizontální předěl mezi původní utáženou a navazující hrubou omítkou, která se nachází v interiéru prvního patra věže (obr. 28A, B). Patrně jen díky této konstrukci bylo možné, aby se dochovala polychromie jižního portálu s navazujícími nástěnnými malbami, které byly odkryty v roce 2012. Jedná se tak o zcela unikátní doklad exteriérových maleb, u nichž se předpokládá vznik z doby výstavby lodi (obr. 21).

Zároveň s úpravou lodi byla pozměněna i okna v presbytáři, o jejichž podobě, počtu ani umístění ve 14. století nic nevíme. Pohlednice odeslaná v roce 1898 zachycuje poměrně široké, oboustranně špaletované jižní a jihovýchodní okno dělené středním prutem na dva díly zakončené hrotitými oblouky s jeptiškami. Zbylou část záklenku jižního okna vyplňuje obrazec dole neuzavřeného kruhu, který je u jihovýchodního okna uzavřen jeptiškou (obr. 31).¹⁹⁾

Architektonická výbava lodi zcela odpovídá pozdně gotickému slohu na konci 15. století a po-

čátku století následujícího.²⁰⁾ To potvrzuje i dendrochronologická analýza druhotně užitých prvků ve stávajícím krovu, které pocházejí z původního krovu lodi zničeného při bouřce roku 1715. Smýcení jedlového dřeva bylo určeno na přelom let 1503 a 1504.²¹⁾ K finálnímu dokončení stavby

19) Rokem 1483 datoval E. Neder kružby v oknech presbytáře (srov. DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 82v-83), analogicky k okenním kružbám v presbytáři kostela v nedalekém Benešově nad Ploučnicí, jehož výstavba byla zahájena právě v tomto roce. Nad jižním vstupem do presbytáře dodnes dochován pamětní nápis o položení základního kamene v roce 1483. Srov. E. Neder, *Die geschichtlichen Kunstdenkmale der Stadt Bensen in Nordböhmen*, Bensen: Stadtrat 1931, s. 13.

20) Za pozdně gotickou považují tuto úpravu E. Poche a kol., o. c. v pozn. 4, s. 578–579 i D. Líbal, o. c. v pozn. 4, s. 143, ale bez bližšího časového zařazení. O to se sice nejnověji pokusila T. Nejezchlebová, o. c. v pozn. 7, s. 26–27, avšak loď zařadila nejednoznačně do vrcholné až pozdní gotiky 15. století.

Obr. 17: Jedlka, kostel sv. Anny, detail kružby jihovýchodního okna lodi.

Obr. 18: Jedlka, kostel sv. Anny, detail kružby jižního okna lodi.

Obr. 19: Jedlka, kostel sv. Anny, detail kružby jihozápadního okna lodi.

Obr. 20: Jedlka, kostel sv. Anny, detail kružby severního okna lodi.

snad došlo roku 1511, kterýžto letopočet je vytesán na prvním kvádru pod stříškou jihojihozápadního opěrného pilíře (obr. 30). Dílčí etapu ve výstavbě je možné předpokládat na úrovni podokenní římsy, nad níž jsou patrné nepravdivosti pozorovatelné zejména na jižní stěně.

Uvedenou dataci podporuje i srovnání kamenických značek s kostelem Narození Panny Marie v blízkém Benešově nad Ploučnicí, na jehož lodi pracovali titíž kameníci, doložení nejen stejnými značkami typu 2 a 7 (obr. 29), ale i shodnou prací. Především se jedná o totožné užití okenních kružeb v severních oknech lodi, konkávně projmutých stříšek opěrných pilířů na jihu lodě, zalamované podokenní římsy nad portály s přetínáním na nárožích a zejména pak profilace jižního portálu s přetínavými pruty (obr. 12C). Severní strana lodi benešovského kostela je na druhém opěráku od západu datována letopočtem 1511 a jižní strana lodi letopočtem 1517 na opěráku po západní straně vstupu. Obě stavby tak nepochybně spojuje vzájemný dílenský vztah. Na základě ojedinělého užití přímé stříšky severovýchodního opěráku lodi a prvků korunní římsy s dvojicemi výžlabků na severní straně východní stěny lodi v Jedlce (obr. 33) můžeme rovněž uvažovat o tom, že pů-

21) Veškeré dendrochronologické datování uvedené v této studii provedl Ing. T. Kyncl, vzorky odebral Mgr. M. Panáček.

vodně snad měla být loď s opěráky ukončena shodně jako severní stěna lodi v Benešově nad Ploučnicí.²²⁾ Tento záměr však byl záhy změněn ve prospěch stávajícího řešení.

Z blízkých staveb s příbuznou kamenickou prací jmenujme ještě kostel sv. Máří Magdalény v České Lípě, kde lze opět nalézt shodné okenní kružby i zalamovanou podokenní římsu nad jižním vstupem.²³⁾ Jeho ostění má sice rozdílnou profilaci, ale zachovává shodnou koncepci spočívající v kombinaci hlubokých výžlabků s přetínajícími se pruty. Do poslední přestavby měl českolipský kostel opěrné pilíře vybavené rovněž konkávně projmutými stříškami. Jeho pozdně gotická přestavba spadá do doby kolem roku 1514.²⁴⁾ Podíváme-li se na širší kontext, musíme konstatovat, že prvky užití na jedlkém kostele se již na ostatních venkovských kostelech severních Čech vyskytují převážně jednotlivě a nevytváří tak jednotně koncipovaný celek, jako je tomu právě u kostela v Jedlce.²⁵⁾ Výše uvedené znaky lze označit

22) K benešovskému kostelu více E. Neder, o. c. v pozn. 19, zejm. s. 10–29.

23) Profil římsy po přetnutí je však utvářen odlišně.

24) J. Panáček – F. Gabriel, Kostel sv. Máří Magdaleny v České Lípě, Bezděz 3, 1995, s. 25–47; L. Kracíková – J. Smetana, Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa. Praha 2000, s. 46–51. Některé závěry reviduje studie J. Panáček – M. Panáček, Konrád Pflüger v České Lípě?, Bezděz 10, 2001, s. 87–103.

25) Obdobných, či shodných okenních kružeb užívá např. kostel sv. Tří Krá-

Obr. 21: Jedlka, kostel sv. Anny, jižní portál lodí v přízemí věže v pohledu od jihu.

Obr. 22: Jedlka, kostel sv. Anny, západní portál lodí v pohledu od západu.

za obecně charakteristické pro pozdně gotický sloh, který má na jedné straně své starší předchůdce a na straně druhé i poměrně dlouhé doznívání.²⁶⁾ Chceme-li však znát zdroj a východisko slohu, který formoval na počátku 16. století architekturu lodí kostela v Jedlce, je nutné obrátit pozornost na druhou stranu zemské hranice, do Saska.²⁷⁾ Mnoho společných znaků můžeme nalézt v nejbližším z příkladů, totiž v kostele Panny Marie v Pirně, jehož stavba započala roku 1502. Jako zásadnější se však ukazuje stavba zdejší radnice a zejména pak trojice jejích východních portálů, z nichž minimálně dva postranní prováděli kameníci se značkami objevujícími se i v Jedlce. Jižní nese mistrovskou značku v kolčím štítu shodující se značkou typu 1. Bylo by

jistě lákavé tohoto mistra, který se podílel i na stavbách kostela Panny Marie v Dohně či kostela sv. Mikuláše v Pulsnitz,²⁸⁾ ztotožnit s naším kameníkem, obzvlášť když na radnici v Pirně spolupracoval s dalším kameníkem činným též v Jedlce. Jeho značka typu 7 je vytesána na severním portálu, který nese třívrstvé, šroubovitě vyžlabené patky odkazující na míšeňský sloh. Na míšeňském Albrechtsburgu se lze rovněž setkat se značkou z jižního portálu pirenské radnice a se značkou typu 9. Tu můžeme nalézt také na jižním portálu farního kostela Panny Marie a sv. Vavřince v Dippoldiswalde společně se značkou typu 2 na jeho severním portálu. Tento kameník je doložen i přímo na jižním portálu v Jedlce, přičemž oba portály poji shodný způsob přetínání ve vrcholu, který je v severních Čechách zcela ojedinělý (obrázky 21, 22).²⁹⁾ V Sasku je jeho výskyt naopak četnější a má hojnější zastoupení zejména na městských domech i domu Panny Marie ve Freibergu.³⁰⁾ Neméně ojedinělé je užití subtilního trojúhelného prutu v jižním jedlckém portálu, jehož paralely známe prozatím pouze z jižního portálu kos-

lů v Libouchci, sv. Ducha v Krupce, Matky Boží v Lounech, sv. Otmara v Hošticích a Nanebevzetí Panny Marie v Mostě. Příbuzné portály můžeme nalézt na kostele sv. Jiljí v Jirkově, Povýšení sv. Kříže v Kadani, sv. Anny v Králově, sv. Mikuláše v Lounech, Nanebevzetí Panny Marie v Mostě, nebo například na hradě v Budyni nad Ohří, Horním zámku v Benešově nad Ploučnicí, či domě čp. 24 v Litoměřicích. Segmentově projmuté stříšky opěrných pilířů užívá například kostel Nanebevzetí Panny Marie v Krupce, Nanebevzetí Panny Marie a sv. Barbory v Chomutově, Panny Marie Sněžné v Budyni nad Ohří či sv. Otmara v Hošticích.

26) Obdobné okenní kružby a stříšky opěráků užívá ještě v 70. letech 16. století kostel sv. Václava ve Valtířově.

27) Šíření nových pozdně gotických tendencí ze Saska na území severozápadních Čech jistě nijak nepřekvapuje (více např. M. Radová – O. Rada, *Kniha o sklípkových klenbách*. Praha: Jalna 1998), nás však v tomto směru budou zajímat konkrétní zdroje a řemeslníci.

28) Více M. Radová – O. Rada, o. c. v pozn. 27, s. 223 a 259.

29) Autoři doposud nenalezli v severních Čechách druhý výskyt tohoto přetínání.

30) Dále se jedná například o již zmiňovaný jižní portál východního průčelí radnice v Pirně, dům na Domplatz čp. 5 v Míšni, severní portál kostela sv. Wolfganga v Glashütte (jedná se o novodobé provedení, snad na základě starší předlohy), portál v průjezdu domu Klostergasse 5 v Annabergu a jiné.

tela v Benešově nad Ploučnicí (obr. 12C), portálu schodišťové věže a jižního vstupního portálu Horního zámku v Benešově nad Ploučnicí (obr. 12D) a portálu dvoulodní místnosti ve druhém patře severního křídla františkánského kláštera v Kadani (obr. 12E).

Obecně lze konstatovat, že všechny uvedené příklady ze Saska rovněž pojí s Jedlkou nejen zmínění kameníci,³¹⁾ ale také shodná či velmi podobná kamenická práce vykazující totožné znaky, jak byly popsány výše. Z tohoto důvodu pokládáme za oprávněné se domnívat, že stavbu lodi kostela v Jedlce prováděli kameníci pocházející ze Saska, z nichž někteří byli vyškoleni přímo v Míšni, či byli s míšeňsko-saskými stavebními způsoby dobře obeznámeni.³²⁾

Se Saskem navíc od roku 1515 spojil Jedlku původ nové vrchnosti. Vesnici s celým panstvím totiž získali Salhausenové, kteří na svých majetcích záhy začali šířit luterskou věrouku a dosazovat luterské faráře. V Jedlce se tak stalo již roku 1525.³³⁾ Samotný kostel se v písemných pramenech připomíná v roce 1547, kdy došlo k jeho vykradení.³⁴⁾ Podstatně důležitějším letopočtem v historii kostela byl rok 1588. Tehdy měla proběhnout výrazná oprava, o níž informoval pamětní nápis v kostele. Na tento rok odkazovaly i letopočty na dveřích do sakristie, odstraněných v průběhu úprav počátkem 20. století,³⁵⁾ a na kostelní bráně, dochovaný ještě v 19. století.³⁶⁾ Při přestavbě fary v roce 1891 pak byl nalezen kámen též s letopočtem 1588.³⁷⁾ Za současného stavu poznání však nejsme schopni tyto úpravy na stavbě rozpoznat, týkaly se patrně konstrukcí či spíše vybavení, které v průběhu následujících let zaniklo.

Doba pobělohorská přinesla v někdejších evangelických oblastech českých zemí obměnu kostelního mobiliáře v souvislosti se změnou církevního ritu s postupující rekatolizací, což se v Jedlce týkalo zejména pořízení nových oltářů. V této době pozbyl kostel farního statutu a byl začleněn do farnosti v Benešově nad Ploučnicí. Mnohé písemné prameny pro druhou polovinu 17. století se nedochovaly, přestože jich ještě na začátku 20. století využíval regionální badatel Emil Neder. Tak v roce 1643 měla být na kostele položena střešní krytina a opatřen zámek na dveře, rozbitý vojáky při rabování kostela. O rok později byla postavena kostnice, jíž lze ztotožnit se zaniklým přístavkem na severní straně lodi, který zachycuje indikační skica stabilního katastru z roku 1843 i fotografie pořízená před úpravou kostela v roce 1894 (obr. 16). V roce 1657 byl postaven

Obr. 23: Jedlka, kostel sv. Anny, portál vedoucí z presbytáře do sakristie v pohledu od jihu.

kůr, kam byly přesunuty varhany. Následujícího roku bylo zvětšeno a mříží opatřeno okno do sakristie.³⁸⁾ Z let 1666 a 1667 máme doloženo zasklení okna, opravu střechy a podepření či zadělání blíže neurčeného oblouku.³⁹⁾

V roce 1675 byl nadáním patronky kostela Marie Magdaleny z Rosenfeldu jedlcký kostel povýšen na farní.⁴⁰⁾ Na náklady majitele statku Šarfenštejn a patrona kostela Maxe von Grüntal byla v roce 1696 levá strana lodi vyzdobena malbou.⁴¹⁾ Dle obecní kroniky se mělo jednat o téma Nanebevstoupení Krista,⁴²⁾ avšak výmalba zanikla o 150 let později během nových úprav interiéru.⁴³⁾

31) Autoři si jsou samozřejmě vědomi složitosti problematiky týkající se kamenických značek, jejichž srovnání je tak nutné chápat pouze jako jednu z užitých pomocných metod. Avšak vezmeme-li v potaz časové a místní hledisko, je jejich ztotožnění přinejmenším oprávněné.

32) Z polohy a počtu kamenických značek je u některých z kameníků pracujících na kostele v Jedlce možné s jistotou dávkou pravděpodobnosti usuzovat na dobu, po kterou daný kameník pro tuto stavbu pracoval, kdy na stavbu přišel a kdy odešel. Tak např. kameníci s typem značky 10, 11 a 13 byli u počátku stavby, ale záhy odešli, krátkodobě pak na stavbě pracovali kameníci s typem značky 3, 5, 8 a 12. Naopak kameníci se značkou 2 a 4 byli patrně přítomni po celou, nebo velmi dlouhou dobu stavby. Kameníci se značkou 6 a 7 přišli na stavbu až v jejím samotném závěru, neboť jsou zastoupeni pouze na korunní římsě.

33) Církevní dějiny kostela zpracoval E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 22n.

34) A. Paudler ed., *Pastor Schlegel's Chronik von Bensen*. Bensen: Selbstverlage 1887, s. 40.

35) E. Neder, *Verschiedenes: Höflitz bei Bensen, Mitteilungen des Nordböhmisches Exkursions-Klubs* 35, 1912, s. 311.

36) SOkA Děčín, o. c. v pozn. 14.

37) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 46v.

38) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 12, 18–19.

39) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek (dále jen Vs) Benešov nad Ploučnicí (dále jen Benešov n. Pl.), karton č. 13, inv. č. 112, kostelní účet Jedlka 1666/67.

40) Srov. kupř. opis SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Rodinný archiv Thun-Hohensteinů, Klášterec nad Ohří, karton č. 37, inv. č. 439, sign. L 8/1, opis fundace Marie z Rosenfeldu či v úvodu jedlcké matriky z roku 1706. SOA Litoměřice, Sběrka matrik Severočeského kraje, sign. 66/3, Jedlka 1706-1759, f. 1-2v.

41) Stavebněhistorický průzkum překvapivě uvádí, že se jednalo o výmalbu s „protestantskými náboženskými malbami“ dokonce „se snahou přizpůsobit kostel novému protestantskému rázu“ (T. Nejezchlebová, o. c. v pozn. 7, s. 7 a 28). Uvedená informace je zcela neopodstatněná, neboť vznik maleb s protestantskými náměty je na konci 17. století v tomto prostředí zcela nemyslitelný, a to i s ohledem na obnovení římskokatolické farnosti před více než dvaceti lety.

42) SOkA Děčín, AO Malá Veleň, inv. č. 1, obecní kronika 1. díl, s. 25.

43) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 7.

Obr. 24: Jedlka, kostel sv. Anny, klenba presbytáře v pohledu od západu.

V roce 1706 byla založena dodnes dochovaná kniha kostelních účtů, která přináší několik zajímavých informací vypovídajících o době před poškozením a velkou opravou kostela po roce 1715. Roku 1706 postavil zedník dva oltáře v kostele, v roce následujícím byl zhotoven malý zámeček na pozitiv a varhanář ze Chřibské nástroj naladil a provedl na něm další práce. V roce 1710 mělo dojít k nahrazení starého vartenberského erbu v presbytáři thunským aliančním znakem. Kromě stavebních akcí na kostele je doložena stavba nové fary v roce 1708, roku 1713 pak proběhla výstavba nové školy ve vesnici.⁴⁴⁾

Ještě před rok 1715 pravděpodobně spadá vznik nejstaršího vyobrazení kostela (obr. 15), které je součástí nedatované mapy panství Benešov nad Ploučnicí a statků Markvartice a Šarfenštejn, která zabírá území mezi Děčínem a Českou Kamenicí.⁴⁵⁾ Kostel na kresbě má loď stejné výšky jako odsazený presbytář a věž přiléhající k západnímu průčelí, dělenou římsami na tři podlaží. Na lodi je znázorněna trojice oken, na presbytáři jedno okno, po jednom oknu v každém patře věže a vstup v jejím přízemí. Na lodi ani presbytáři nejsou naznačeny opěrné pilíře ani polygon závěru. Sedlové střechy lodi a presbytáře mají hřeben ve shodné výšce a nad střechu presbytáře vystupuje výrazný sanktusník. Věž kryje jehlancová střecha ukončená patrně makovicí s křížem.

44) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 27, inv. č. 381a, kniha kostelních účtů Jedlka 1706–1721; SOkA Děčín, o. c. v pozn. 42, s. 14; E. Neder, o. c. v pozn. 35, s. 311.

45) SOA Děčín, Ústřední správa thun-hohensteinských statků Klášterec nad Ohří (dále jen ŮS Thun-Hohenstein, Klášterec), karton č. 74, inv. č. 325, mapa panství Benešov a statků Markvartice a Šarfenštejn.

Kresba podává značně odlišnou podobu kostela, než jakou v této době mohl reálně mít. Provedeme-li komparaci i u ostatních zachycených kostelů v Markvarticích, Huntířově, Benešově nad Ploučnicí a Děčíně zjistíme, že se jedná o zobrazení se shodnými znaky. Kreslíř totiž ve všech případech znázornil kostely s totožnou výškou lodi a presbytáře a s věží v západním průčelí. S výjimkou kostela v Markvarticích, kde se kresba nejvíce přibližuje reálné podobě, neodpovídají zbylá vyobrazení známému stavu na počátku 18. století. Nejvýraznější příklad představuje znázorněná barokní úprava kostela v Huntířově, o němž však víme, že si až do požáru roku 1880 uchoval gotickou podobu, jak ji například zobrazil i Joachim Preyss.⁴⁶⁾ Kreslíř tak do mapy kostely zakreslil pouze schematicky bez nároku na zachycení jejich reálné podoby, a tudíž je nelze považovat za věrohodný pramen. Případnou výstavbu západní věže kostela v Jedlce však s definitivní platností může potvrdit či vyvrátit pouze archeologický průzkum, neboť na stavbě její existenci nelze ničím doložit. Zvonici zmiňovanou roku 1650 tak bude nutné ztotožnit se sanktusníkem.

Poškození a oprava kostela 1715–1726

Začátkem roku 1715 postihla kostel největší tragédie v jeho dosavadní historii. V noci 12. února 1715 jej i opodál stojící faru poškodila bouřka.⁴⁷⁾ Zkáza dosáhla obrovských rozměrů, jelikož bouřka měla strhnout střechu se sanktusníkem, a ta při pádu poničit část severní zdi kostelní lodi.⁴⁸⁾ Poškození kostela bylo natolik veliké, že se jeho oprava

46) Preyssova kresba uložena v Muzeu města Ústí nad Labem.

47) SOA Litoměřice, o. c. v pozn. 42, s. 14.

Obr. 25: Jedlka, kostel sv. Anny, severní klenební konzole v presbytáři. Tento typ se nachází pod všemi výběhy žeber obdélného klenebního pole

Obr. 26: Jedlka, kostel sv. Anny, severovýchodní klenební konzole v závěru presbytáře. Shodné konzole se nacházejí ve všech třech koutech závěru.

va uskutečnila v několika fázích a značně přesáhla finanční možnosti farnosti.⁴⁹⁾

Práce na opravě započaly nejprve výstavbou nového krovu nad lodí, do jehož konstrukce byly užity prvky z původního krovu.⁵⁰⁾ To potvrdil i dendrochronologický průzkum, který určil jako rok smýcení borového dřeva přelom let 1714 a 1715 a druhotných prvků z jedlového dřeva přelom let 1503 a 1504. Průzkum překvapivě určil i shodné stáří dodatečně vložených průvlaků vynášených věšadly, které tak byly do konstrukce dodány ještě před vlastním ukončením prací.⁵¹⁾ Loď dostala zároveň nový rákosový strop nesoucí na dochované štukové rozetě rovněž letopočet 1715.⁵²⁾ Současně byla v kostele zbořena stará empora a nezbytným se ukázalo fixování spadlých zvonů. Údaj o podezdění zvonové stolice, které zednický mistr provedl současně se stavbou komína na faře, lze nejspíše interpretovat jako stavbu pro provizorní umístění zvonů.⁵³⁾ Jeden ze zvonů poškodil pád zřejmě natolik, že musel být v roce 1719 přelit ústeckým zvonařem Johannem Balthasarem

Grommelim.⁵⁴⁾ Aby mohl být kostel co nejdříve využíván, bylo nutné obstarat nejdůležitější mobiliář, takže ještě v roce 1715 zhotovil truhlář 28 kostelních lavic. Českokamenický malíř Knechtel vymaloval kazatelnu, erb a Svatou rodinu, již je možné ztotožnit s vyobrazením, které se nachází ve východním štukovém poli stropu lodi.

Opravy a stavební práce roku následujícího se soustředily pouze na zařízení interiéru kostela a stavbu zvonice. V kostele byla položena dlažba, došlo k vybavení dalšími lavicemi, a to i na nově postavené empoře. Děčinský malíř štafíroval kazatelnu a vymaloval pamětní nápisy s letopočty.

Zároveň byly zahájeny práce na stavbě současné zvonice. Zedníci vyzdili základy a postavili první podlaží, přičemž tesař tuto rozestavěnou část zastřešil. V roce 1717 zedníci pokračovali se stavbou věže. Bylo připraveno dřevo na zvonovou stolicí i krov, a ten byl zřejmě ještě téhož roku postaven.⁵⁵⁾

V roce 1718 byla stavba věže dokončena. První patro, které bylo přístupné vnějším krytým schodištěm po východní straně věže (obr. 31), bylo v interiéru nečleněné a od jihu osvětlované velkým oknem. Původní komunikaci do druhého patra zajišťovalo trojramenné schodiště se dvěma podestami v severovýchodním a severozápadním koutě a s nástupem od jihu při západní stěně. Tato komunikace byla logicky vedena po stěnách bez otvorů tak, aby nepřerušovala jižní okenní otvor, a zároveň ji dokládá dvojice kapes na západní stěně při severozápadním koutu, které náležely podestě a prokazatelně vznikly při stavbě věže (obr. 28C). Stávající podesta v severovýchodním koutě se nachází na místě původní a snad náleží ještě předchozí kon-

48) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 10. E. Neder uvažoval o stanové střeše obdobné jako na kostelu sv. Kříže v České Lípě ukončené sanktusníkem, kde pod sebou měly být zavěšeny tři zvony. Tamtéž, s. 8.

49) SOA Litoměřice, o. c. v pozn. 44, s. 14.

50) I přestože je v krovu užita plně vyvinutá ležatá stolice, byl tento krov (T. Nejezchlebová, o. c. v pozn. 7, s. 25) datován nejdříve do druhé poloviny 19. století a to na základě tužkou psaných nápisů a letopočtů pocházejících právě z této doby, které se však vztahovaly k opravě střešní krytiny, doložené písemnými prameny.

51) Dodatečnost vyplývá zejména z improvizovaného napojení věšadel do konstrukce krovu.

52) Letopočet byl odhalen v rámci restaurátorského průzkumu, který jej ale interpretoval jako rok 1710. P. Novotný, *Restaurátorský průzkum vnitřních omítek. Kostel sv. Anny, Jedlka (Děčín)*, nepublikovaný rkp. Kadaň 2011.

53) SOA Litoměřice, o. c. v pozn. 44, s. 14.

54) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 9; A. Zinke, o. c. v pozn. 3, s. 279–281.

55) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, o. c. v pozn. 44, s. 14.

Obr. 27: Jedlka, kostel sv. Anny, loď s věží v pohledu od jihozápadu.

strukci. Časovou souslednost ve výstavbě věže a krovu nad lodí potvrzuje nejen archivní a dendrochronologický průzkum, ale i fyzické stopy na vlastní stavbě. Předně se jedná o otisk patní vaznice v severní stěně věže, která pohltila i zhlaví vazných trámů a krokví nesoucích otvory pro osazení latí. Sedlová stříška nad vstupem z druhého patra věže do krovu tak byla rovněž realizována až po výstavbě věže. Další práce se týkaly zařizování kostelního interiéru a stavebních úprav fary. V roce 1721 omítl zvonici místní zednický mistr Christoph Brentz.⁵⁶⁾

Přestože k opravě kostela došlo již mezi lety 1715 a 1716 a v letech následujících i ke stavbě nové zvonice, označují

56) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 28, inv. č. 382, kniha kostelních účtů Jedlka 1721-1735.

soudobé prameny stav kostela nadále za špatný. Aby se předešlo „velké škodě a neštěstí“ (*eines grossen Schadens undt unglückh*), byl povolán stavitel z Bíliny, který měl kostel prohlédnout.⁵⁷⁾ V roce následujícím měl posoudit strop v kostele stavitel Dientzenhofer, který mu dal ještě jednoletou lhůtu, po níž mohl vydržet.⁵⁸⁾ Ačkoli byl již v této době stav stropu označen téměř za havarijní, nejsou na stávající konstrukci patrné žádné dodatečné zásahy po její opravě. Špatný stav stropu se tak patrně týkal pouze jeho podhledu, který byl také v následujícím roce opravován.

V roce 1723 proběhla poslední fáze opravy kostela hrazená již plně z důchodů šarfenštejnského panství.⁵⁹⁾ Dle pamětního nápisu v kostele se jednalo o opravy „horní“, tedy snad severní zdi lodi.⁶⁰⁾ Emil Neder uvádí, že od té doby byla zazděna dvě okna v severní stěně,⁶¹⁾ která však byla patrně zrušena již v době výstavby věže, do jejíhož zdiva byl zazděn právě fragment ostění náležeji s největší pravděpodobností oknu lodi. Po stavebních úpravách byly v roce 1723 do kostela pořízeny nové varhany.⁶²⁾

V souvislosti se závěrečnou fází opravy kostela nelze opomenout otázku existence zaklenutí kostelní lodi, na nějž Emil Neder usuzoval především z přítomnosti opěrných pilířů. Opravu z roku 1723 pak interpretoval jako snesení klenby, která měla překlenovat loď a být vynášena jedním sloupem v lodi. O starém oblouku hovoří i soudobé pra-

meny. V roce 1723 bylo zpravováno, že před pěti či šesti lety byl vyzděn z cihel nový oblouk, který však poklesl a praskl,

57) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, ÚS Thun-Hohenstein, Klášterec, karton č. 482, inv. č. 1717, peněžní účet statku Šarfenštejn a Veselý 1722; karton č. 557, inv. č. 2570, účetní přílohy č. 54 a 56 z roku 1722. Srov. též E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 9.

58) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 11.

59) Nespecifikovaný materiál a práce v hodnotě téměř 250 zl. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, ÚS Thun-Hohenstein, Klášterec, karton č. 482, inv. č. 1718, peněžní účet statku Šarfenštejn a Veselý 1723. Účetní přílohy z tohoto roku se nedochovaly.

60) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 7; DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 38v. Jako severní zeď interpretuje i obecní kronika v 19. století. SOkA Děčín, o. c. v pozn. 14.

61) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 12.

62) DA Litoměřice, Archiv far I, Jedlka, mladší přípis do kostelního inventáře 1720.

takže se nyní každý bál do kostela vstoupit. Z Nederovy citace pramene není zřejmé, zda vysvětlující poznámka, která oblouk lokalizuje do lodi a snáší jej na jeden sloup, je dílem soudobého písaře či až produktem Nederovým. Emil Neder jej ztotožnil s obloukem, který byl v roce 1666/1667 podepřen či zazděn.⁶³⁾

Při výstavbě lodi bylo, s ohledem na vystavěné opěrné pilíře, od počátku zcela jistě počítáno s realizací klenby, k níž však nemuselo nutně dojít. Jednalo se totiž vždy o náročný podnik, ke kterému se mnohdy přistoupilo až s několikaletým zpožděním.⁶⁴⁾ Rovněž v roce 1723 již klenba nemohla existovat, neboť zde byl od roku 1715 plochý strop. Průzkumem byly navíc zjištěny v krovu nad fabiony omítky s malbami, které se shodují s úpravou v interiéru lodi, kde byly nalezeny restaurátorským průzkumem, jenž je určil jako gotické.⁶⁵⁾ Tato skutečnost dokládá, že k realizaci zamýšlené klenby již nedošlo. Oblouk zmiňovaný Nederem tak lze spíše interpretovat jako oblouk vítězný, neboť jeho předchůdce neznámé podoby byl nahrazen právě obloukem cihelným, jak je patrné v krovu nad presbytářem.⁶⁶⁾ Kostel tak získal po dokončení stavby namísto klenby plochý strop, jehož konstrukci lze v teoretické rovině alespoň v mladším období předpokládat s deskovým malovaným záklopem či s malovaným kazetovým podhledem.⁶⁷⁾

Ač nemáme zprávy o poničení krovu nad presbytářem, byla ve 20. letech 18. století jeho konstrukce nahrazena krovem stávajícím. Jedlové dřevo užitá na jeho prvky bylo smýceno na přelomu let 1726/1727. Kostelní účty datují provedení prací do roku 1726.⁶⁸⁾

Kostel mezi lety 1727–1900

V letech 1732, 1733, 1746 a 1760 se uskutečnily opravy kostela a věže.⁶⁹⁾ Výrazné opravy v roce 1744 se týkaly především položení dlažby a výstavby krypty zakryté ka-

63) E. Neder, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 4, 11–12. Srov. též SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 13, inv. č. 112, kostelní účet Jedlka 1666/67.

64) Příkladem může být např. nedaleký kostel Narození Panny Marie v Benešově nad Ploučnicí, jehož loď byla dokončena někdy kolem roku 1517, k realizaci klenby avšak došlo až roku 1554, přičemž nahradila plochý strop, jak dokládají omítky nad rubem klenob.

65) P. Novotný, *Restaurátorský průzkum, restaurátorské zajištění nástenných maleb. Kostel sv. Anny, Jedlka – Děčín*, nepublikovaný rkp. Kadaň 2011.

66) Zaklenutí lodi se přidržela též T. Nejezchlebová, o. c. v pozn. 7, s. 7 a 28.

67) Úvaha se odvíjí od nálezu desky s fragmentem malby v krovu nad lodí. Deska samozřejmě mohla náležet i k jinému vybavení kostela. Z analogických příkladů jmenujme například kostel Nanebevzetí Panny Marie v Krupce, kostel sv. Anny v Krupce či z blízkých saských příkladů, kostel sv. Wolfganga v Glashütte, Panny Marie a sv. Vavřince v Dippoldiswalde.

68) SOA Děčín, Vs Benešov, karton č. 28, inv. č. 382, kniha kostelních účtů Jedlka 1721–1735.

Obr. 28: Jedlka, kostel sv. Anny, interiér spodní etáže prvního patra věže. Pohled do severozápadního kouta. A – 2 cm silný a 60 cm vysoký pás utahované omítky s vápenným nátěrem, B – hrubá vápenná omítky, C – odříznutý trám původní podesty schodiště z první fáze vertikální komunikace věže, druhý trám byl osazen za sloupkem, kde se po něm nachází kapsa, D – jizva po prahovém trámu původního stropu přezemí věže.

mennou deskou.⁷⁰⁾ Velkoryse byl v letech 1746 a 1747 štafrován mobiliář kostela (varhany, empory, oltáře, kazatelna, křtitelnice).⁷¹⁾ V roce 1760 byly na jižní straně věže realizovány sluneční hodiny,⁷²⁾ což si vyžádalo zazdění jižního okna v patře věže a jeho nahrazení drobnějším oválným otvorem.

V roce 1793 byla zřejmě celá střecha kostela pokryta šindelem. Roku 1798 došlo k opravě schodů ve věži a další oprava zvonice na sebe nenechala dlouho čekat. Byla provedena v letech 1800 až 1801, z největší části se týkala jejího zastřešení a stála více než 100 zlatých.⁷³⁾ V roce 1804 byla schválena a nákladem 226 zl. financována patronem kostela hrabětem Josefem Thunem přestavba fary.⁷⁴⁾ Začátkem 19. století došlo k útlumu stavební činnosti na kostele v důsledku nedostatku finančních prostředků, což se brzy začalo podepisovat na stavu budov. Na přelomu let

69) Tamtéž.

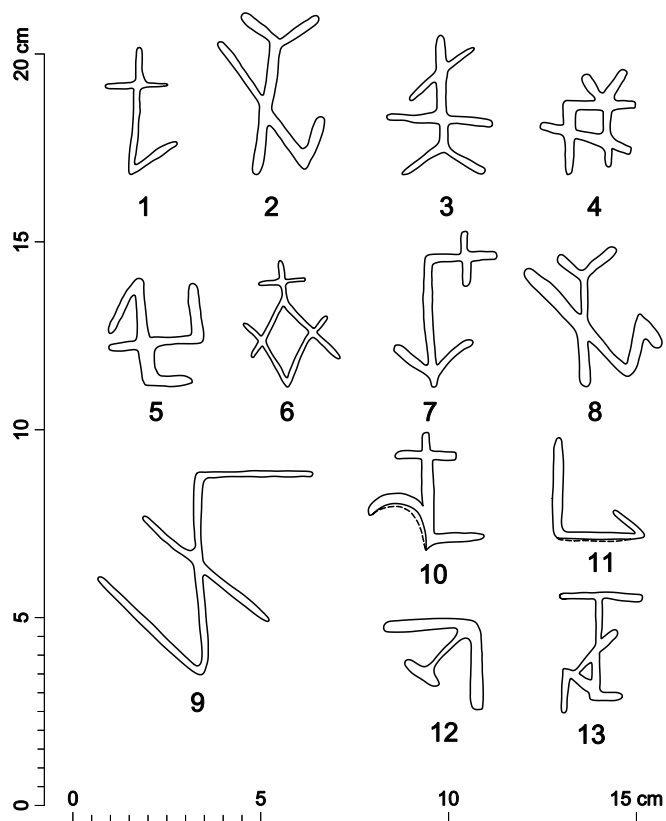
70) SOA Děčín, Vs Benešov, karton č. 28, inv. č. 383, kniha kostelních účtů Jedlka 1736–1754. Zatímco starší texty uváděly, že krypta byla postavena někdy za faráře Johanna Antona Vogela, tj. mezi lety 1731–1762 (SOA Děčín, o. c. v pozn. 42, s. 28), dle E. Nadera, *Geschichte der Kirche*, o. c. v pozn. 3, s. 9 došlo k výstavbě mezi lety 1758–1760. Kostelní účty v těchto letech neuvádějí žádné práce na kryptě, takže je ve sledovaném období nemohl najít ani archivní průzkum prováděný v souvislosti s nedestruktivním vyhledáním a zaměřením krypty v roce 2010. J. Krček, *Malá Veleň – Jedlka. Kostel sv. Anny. Dílčí archivní rešerše k problematice krypty, nepublikovaný rkp.* Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, Plzeň 2010. Farář Vogel byl do krypty v roce 1762 pohřben. SOA Litoměřice, Sbírka matrik Severočeského kraje, sign. 66/6, Jedlka – zemřelí 1760–1846, f. 7.

71) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 28, inv. č. 383, kniha kostelních účtů Jedlka 1736–1754 a karton č. 29, inv. č. 384, kniha kostelních účtů Jedlka 1754–1786.

72) SOA Děčín, o. c. v pozn. 42, s. 28.

73) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 30, inv. č. 385, kniha kostelních účtů Jedlka 1786–1824; DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 38v.

74) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 40–40v.

Obr. 29: Jedlka, kostel sv. Anny, nárysy čelních pohledů kamenických značek s číselným indexem označující typ uváděný v textu. Značky byly pauzovány na průhlednou fólii (zaměření a kresba J. Skopec, 2009).

1821 a 1822 byla zhotovena kamenná ostění ke dveřím do sakristie.⁷⁵⁾

V roce 1817 došlo ke správní změně, která se dotkla i jedlckého kostela. Zemskodeskový statek Šarfenštejn koupilo město Benešov nad Ploučnicí, na které tak přešel též výkon patronátního práva k jedlckému kostelu. Nová skutečnost se záhy projevila v účetnictví kostela. Finanční situace kostela se již dlouho nevyvíjela dobře, větší akce by-

ly hrazeny z pokladny patrona. Ve druhém desetiletí 19. století byla stavební aktivita utlumena natolik, že nedocházelo k téměř žádným stavebním úpravám. Od účetního roku 1824/1825 převzal tuto agendu a s ní spojené výdaje patronátní úřad, takže se v kostelních účtech objevuje formulace, že různé opravy byly pro nedostatečnost kostelního jmění placeny z vrchnostenských důchodů.⁷⁶⁾

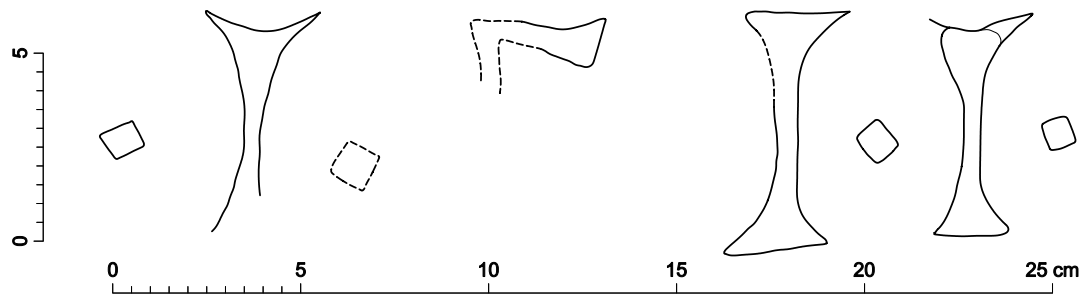
V následujícím období do poloviny 19. století se práce soustředily zejména na opravu střech,⁷⁷⁾ přesto ale na začátku 40. let 19. století proběhla větší úprava kostelního interiéru. Dlouhodobě nepříznivou finanční situaci farnosti v roce 1841 totiž napravil odkaz zdejšího rodáka Josepha Böhma ve výši 1000 zl. Peníze byly použity na nákup parament a zkrášlení kostela. Výraznou změnu interiéru představovala nástěnná malba Ukřižování Krista od akademického malíře Franze Hochelbera z Weiheru u Děčína provedená nad vítězným obloukem.⁷⁸⁾ Byla též vymalována klenba v presbytáři.⁷⁹⁾

Po polovině století se kostel dočkal nových varhan od bratří Fellerů z Libouchce, což v roce 1856 vedlo k přestavbě kůru do dnešní podoby, neboť předchozí se již nacházel v nevyhovujícím stavu.⁸⁰⁾ V roce 1867 ulil českolipský zvonář Eduard Paul nejmenší zvon o hmotnosti 116,7 kg, který ale podlehl válečné rekvizici roku 1917.⁸¹⁾ Zároveň kostel získal gotickou plastiku Madony původem z kostela v Kerharticích.⁸²⁾ V roce 1874 za finančního přispění bývalého císaře Ferdinanda Dobrotivého došlo k výmalbě kostela, instalování čtyř oltářů a nákupu hudebních nástrojů a parament.⁸³⁾ V roce 1876 byl rozšířen hřbitov u kostela.⁸⁴⁾

V letech 1887 a 1888 byly opraveny pilíře a západní stěna.⁸⁵⁾ V roce 1894 kostel prošel výraznou změnou spočívající ve výměně šindelové střešní krytiny za taškovou, což potvrzuje i nápis s totožnou datací v krovu nad lodí. Obnoven byl i 20 let starý nátěr zvonice.⁸⁶⁾

Kostel po roce 1900

Špatný stav kostela překvapil v roce 1904 nového jedlckého faráře, který do kroniky poznamenal, že „snad v celé litoměřické diecézi se nenachází žádný chrám Páně v tak bíd-

Obr. 30: Jedlka, kostel sv. Anny, nárys čelního pohledu fragmentu letopočtu 1511 na nejvrchnějším kvádru jihojihozápadního opěrného pilíře lodi. Čárkovaná čára značí již velmi slabě znatelné linie. Letopočet byl pauzován na průhlednou fólii (zaměření a kresba J. Skopec, 2009).

75) SOA Litoměřice, o. c. v pozn. 73.

76) SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 30, inv. č. 386, kniha kostelních účtů Jedlka 1824-1837 a karton č. 27, inv. č. 380, kniha kostelních účtů Jedlka 1838-1861. Peněžní účty statku z tohoto období se nedochovaly.

77) SOKA Děčín, Farní úřad (dále jen FÚ) Jedlka, karton č. 2, inv. č. 56, stavební spisy kostela a fary.

78) K Hochelberově jedlcké zakázce více N. Brejchová-Steinová, o. c. v pozn. 5, zejm. s. 29-31.

79) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 42.

80) T. Horák, Fellerovské varhany v Jedlce, Děčínské vlastivědné zprávy, č. 2, 1993, s. 18-23; Tjž, Varhany a varhanáři Děčínska a Šluknovska.

Děčín 1995, s. 45. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Vs Benešov n. Pl., karton č. 27, inv. č. 380, kniha kostelních účtů Jedlka 1838-1861. SOKA Děčín, FÚ Jedlka, karton č. 2, inv. č. 57, dopis okresního úřadu v Benešově faráři Burianovi v Jedlce z 5. 10. 1855. SOKA Děčín, AO Malá Veleň, inv. č. 2, obecní kronika 2. díl, s. 35.

81) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 97.

82) K plastice a jejím osudům A. Mudra, o. c. v pozn. 6, s. 47-66.

83) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 44v, 57v-58.

84) SOKA Děčín, o. c. v pozn. 42, díl, s. 258.

85) SOKA Děčín, FÚ Jedlka, karton č. 2, inv. č. 56, stavební spisy kostela a fary z let 1887-1888.

86) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 58v-59.

ném, chlévu podobném stavu jako zdejší kostel.⁸⁷⁾ Záhy však mělo dojít k nápravě, neboť v následujících letech se jedlcký kostel dočkal rozsáhlých úprav provedených v několika fázích mezi lety 1905 a 1909. Opravy sice uvedly kostel do výrazně lepšího stavu, současně však došlo ke zničení mnohých historických, často středověkých prvků či konstrukcí.

V roce 1905 bylo odstraněno kryté schodiště do prvního patra věže (obr. 31) a zároveň došlo ke změně vertikální komunikace, s níž se pojila i úprava mladšího předělení patra na tři etáže, které patrně vzniklo při některých mladších úpravách na přelomu 18. a 19. století. Po zrušeném trámovém stropu druhé etáže se dochovala pouze trojice dodatečně vysekaných kapes v západní a východní stěně, strop první etáže byl ponechán a upraven.⁸⁸⁾ V roce 1906 byly vstupní dveře do kostela z roku 1716 nahrazeny novými.⁸⁹⁾

Dne 26. srpna 1907 byla zahájena rozsáhlá oprava kostela spočívající zejména ve stavebních úpravách sakristie, kde byla položena podlaha z cementových dlaždic a vyzděn výklenek po odstraněné vestavěné skříně. Bedněný štít, zachycený ještě na fotografii pořízené před rokem 1894 (obr. 16), byl nahrazen stávajícím štítem cihelným. Byla stržena bývalá kostnice po severní straně lodi užívaná jako márnice a na jejím místě vztyčen kříž. V lodi byla opravena podlaha a stěny, usazeny oltáře a na severní straně lodi vybudována nika v neogotickém slohu. V neposlední řadě došlo k terénním úpravám kolem kostela.⁹⁰⁾ V roce 1908 byla vyspravena a nově natřena věž a na hřbitově postavena nová márnice.⁹¹⁾

Největší zásah do podoby kostela proběhl v roce 1909 na jeho presbytáři. Stavba začala odstraněním veškerých omítek a proražením dvou nových okenních otvorů na severní a severovýchodní straně. Došlo k odstranění kružeb ve dvou oknech presbytáře a všechna okna získala stávající jednotný vzhled. Klenební žebra byla očištěna od nátěru a ponechána v režném pískovci. Odstraněn byl starý erb patrona kostela. Podlahu presbytáře pokryly terazzové dlaždice. Na návrh benešovského stavitele Hegenbarta dostal presbytář stávající úpravu fasád, včetně cementového obkladu pultových stříšek opěráků, který se dochoval do poslední opravy roku 2011. Okna v presbytáři byla opatřena ochrannou mříží.⁹²⁾

Z hlediska uměleckohistorické hodnoty objektu došlo při opravách k několika nevhodným zásahům, jichž si všimli již současníci. Emil Neder, který ovšem po několik let setrval ve sporu se zdejším farářem, publikoval v roce 1912 jejich výčet. Kvůli sjednocení výrazu kostela došlo ke zrušení kružeb ve všech původních oknech presbytáře. Společně

Obr. 31: Jedlka, kostel sv. Anny, celkový pohled od východu na fotografii prošlé poštou v roce 1898. V oknech jsou patrné kružby, které byly odstraněny při úpravách na počátku 20. století. V téže době došlo i k odstranění krytého schodiště do prvního patra věže. Na střeších je již položena bobrovka, která v roce 1894 nahradila původní dřevěný šindel (soukromá sbírka Petra Jozy).

s aliančním thunovským erbem byl odstraněn pamětní nápis o stavebních úpravách kostela. Vyměněn byl hlavní oltář a zanikly též dveře do sakristie opatřené kováním a letopočtem 1588.⁹³⁾ Ztrátu pro kostel znamenaly také pozdější válečné rekvizice z roku 1917, jimž padl za obět malý (1719) a střední (1867) zvon a cínové píšťaly z varhan.⁹⁴⁾

Po elektrifikaci vesnice na sklonku roku 1919 byla v roce následujícím elektrina zavedena i do kostela, zejména kvůli osvětlení hlavního oltáře.⁹⁵⁾ V roce 1922 byla v kostele položena cementová podlahová krytina.⁹⁶⁾ V roce 1924 proběhla renovace jižní strany kostela a věže, která dostala novou lucernu, báň a plechovou krytinu s nátěrem. Zároveň byl opravován vstup do kostela a obnovovány sluneční hodiny. V interiéru pak byla do cementu osazena polovina dlažby, a tím dokončeny všechny potřebné opravy.⁹⁷⁾

87) „Wohl in der ganzen Diöcese Leitmeritz findet sich kein Gotteshaus in einem so elenden, stallähnlichen Zustande, wie die hiesige Kirche.“ DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 67v-68. K hanlivým slovům nového faráře je nutné přistupovat obezřetně, neboť v kronice pomluvil vše, včetně svých předchůdců v úřadu. Tamtéž, f. 68v.

88) Interiéru věže nebyla doposud věnována bližší pozornost a nebyly tak zaznamenány ani starší úpravy jižního okna prvního patra, či středověké omítky svědčící o původním zakrytí jižního vstupu, jak bylo popsáno výše.

89) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 72; srov. též E. Neder, Neuere Nachrichten aus Bensen und Höflitz, Mitteilungen des Nordböhmisches Exkursions-Klubs 31, 1908, s. 47.

90) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 76-77; E. Neder, o. c. v pozn. 89, s. 47.

91) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 78v-79.

92) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 82.

93) E. Neder, o. c. v pozn. 35, s. 311.

94) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 95v a 97; SOkA Děčín, o. c. v pozn. 80, s. 35.

95) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 97v.

96) SOkA Děčín, Archiv města Benešov nad Ploučnicí (dále jen AM Benešov n. Pl.), inv. č. 127, hlavní kniha kostelních účtů Jedlka 1921–1923, s. 30.

97) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 99-99v. SOkA Děčín, AM Benešov

Obr. 32: Jedlka, kostel sv. Anny, severní stěna lodi v pohledu od severu. Stav před opravou započatou roku 2009. Zde se patrně nacházela okna shodná s oknem v západním poli. Šipka označuje vertikální spáru indikující jedno z nich.

V roce 1927 byla vyhlášena sbírka na pořízení dvou nových zvonů u firmy Richard Herold v Chomutově a její přebytky posloužily k objednání malovaných okenních výplní u firmy Schlein v Hrádku nad Nisou.⁹⁸⁾ Počátkem roku 1928 vítr poškodil okno na severní straně kostelní lodi, když na čtyřech místech přerazil pískovcový střední prut. Dle rozhodnutí pražského památkového úřadu měl být starý okení prut nahrazen novým pískovcovým a ten opatřen leto počtem 1928, dodnes zřetelným.⁹⁹⁾

V roce 1935 položila českolipská firma Bertolini stávající terazzovou podlahu v kostele a byly izolovány vlhké zdi v předsíni a presbytáři.¹⁰⁰⁾ V roce 1941 poškodila kostel vičhrice, která zničila velkou část kostelní střechy a poškodila i strop. Na přelomu jara a léta 1942 byly na kostele provedeny zednické práce, opravena střecha a kostel vymalován.¹⁰¹⁾

Vysídlení německých starousedlíků z pohraničí po druhé světové válce, nezáměr nových obyvatel i cílená devastace sakrálních památek za socialistického režimu se záhy podepsaly na stavu kostela. Zhoršení stavebního stavu se nejprve projevilo na budově fary, jak je konstatováno již v roce 1953.¹⁰²⁾ Neudržované okapy na kostele vedly k degradaci fasád,¹⁰³⁾ které se v 70. letech již nacházely ve

špatném stavu, stejně jako střecha kostela i sluneční hodiny destruované opadávající omítkou.¹⁰⁴⁾ V 80. letech na římse rostly náletové dřeviny, střecha se dlouhodobě nacházela v nevyhovujícím stavu.¹⁰⁵⁾ Změna přišla až v roce 1996 s výměnou střešní krytiny, věž byla opravena, opatřena novými okapy a omítkou, čímž došlo k odstranění slunečních hodin. V roce 2007 vzniklo občanské sdružení k obnově kostela¹⁰⁶⁾ a roku následujícího byly jeho zásluhou obnoveny sluneční hodiny.¹⁰⁷⁾ Do roku 2012 pak byl postupně celý kostel opraven, přičemž došlo k mnoha nevhodným úpravám, které poznamenaly nejen jeho celkový vzhled, ale i některé stavební konstrukce a detaily.

ZÁVĚR

Kostel sv. Anny v Jedlce není zcela neznámou stavbou, již by v minulosti nebyla věnována pozornost. Prvně byla zkoumána na počátku 20. století Emilem Nederem, zejména za značného využití archivních pramenů, a přibližně o sto let později Táňou Nejezchlebovou i po stránce stavební. Zejména Emil Neder přinesl velké množství poznatků, neboť kromě samotné stavební historie kostela podrobně zpracoval i dějiny duchovní správy v Jedlce. Avšak oba autoři se dopustili některých omylů a chybných interpretací, přičemž na ty nejzávažnější bylo upozorněno v textu. Současný podrobný průzkum autorů této studie tak přinesl jejich přehodnocení a zpřesnění. Zároveň došlo ke zcela novému zjištění, která zásadně rozšířila znalosti o stavební historii kostela a k jeho zhodnocení v rámci severočeského regionu a přilehlé části Saska. Vlastnímu průzkumu předcházela podrobná dokumentace, zahrnující přesné zaměření kostela včetně všech architektonických prvků a kamenických značek, která doposud nebyla řádně provedena.¹⁰⁸⁾

Nejvýznamnější a nejhodnotnější části kostela předsta-

104) Obecní kronika 1945–1980. SOKA Děčín, ONV Děčín, karton č. 1077, inv. č. 1152, přehled stávajících církevních objektů – jejich využití z 26. 4. 1976.

105) SOKA Děčín, ONV Děčín, karton č. 1077, inv. č. 1153, kategorizace kulturních objektů k 31. 12. 1987 – kostel sv. Anny v Jedlce.

106) I. Coufalová, Německý poutník severu. Sdružení Malé Veleně, Jedlky a Soutěsky, in: Dějiny a současnost 30, č. 10, 2008, s. 11; Táz, S úctou k býlým šíškám... Oprava kostela sv. Anny v Jedlce, in: Dějiny a současnost 33, č. 6, 2011, s. 11.

107) Obecní kronika Malá Velen 1981–2012, v opisu někdejšího kronikáře Jaroslava Dostála.

108) Nejstarší vyhotovení půdorysu v úrovni vstupů je nedatované z 30. až 50. let 20. století (Půdorys kostela sv. Anny v Jedlce, měř. 1:100, archiv NPÚ ÚP), druhé vzniklo v rámci SHP od T. Nejezchlebové. Obě zaměření jsou však schematizovaná a nepřesná. Rovněž v SHP uvedené kamenické značky nejsou v některých případech přesně znázorněny a profil klenebního žebra neodpovídá reálnému tvaru.

n. Pl., karton č. 130, inv. č. 397, opis dopisu Státního památkového úřadu okresnímu úřadu v Děčíně z 13. 8. 1923 a inv. č. 128, hlavní kniha kostelních účtů Jedlka 1924–1926, s. 9.

98) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 100–101.

99) SOKA Děčín, AM Benešov n. Pl., karton č. 131, inv. č. 397, dopis Státního památkového úřadu patronátnímu úřadu z 22. 2. 1928; též, inv. č. 129, hlavní kniha kostelních účtů Jedlka 1927–1928, s. 37.

100) SOKA Děčín, AM Benešov n. Pl., inv. č. 123, hlavní kniha kostelních účtů Jedlka 1935–1937, s. 9.

101) DA Litoměřice, o. c. v pozn. 10, f. 108v–109.

102) SOKA Děčín, Okresní národní výbor (dále jen ONV) Děčín, karton č. 144, inv. č. 359, inventář kostela a far 1953, revidován 1954.

103) SOKA Děčín, ONV Děčín, karton č. 145, inv. č. 362.

Obr. 33: Jedlka, kostel sv. Anny, pohled od severovýchodu. Stav před opravou započatou roku 2009. A – úsek korunní římsy s odlišnou profilací než zbytek římsy, B – negativní otisk po starší sedlové střeše, C – otisk střechy a stavební zásahy po zavázání zdiva bývalé kostnice, D – otisk po starší střeše kostnice. Opěrný pilír v nároží lodi má jako jediný přímou pultovou stříšku.

vuji středověké konstrukce, které se dochovaly v poměrně ucelené podobě z doby výstavby. Zatímco ke starší stavební fázi, při níž vznikl presbytář a sakristie, bychom analogie na celém Děčínsku našli pouze v kostele sv. Jana Křtitele v Těchlovicích, pro pozdně gotickou etapu stavby máme mnohem více srovnávacího materiálu. Předně se jedná o blízký kostel v Benešově nad Ploučnicí, jehož stavba započala presbytářem roku 1483 a přinesla první styky s architekturou sasko-míšeňskou, která je doložena třívrstevnými šroubovitými vyžlabenými patkami přípor jeho závěru. Shodné tendence o dvacet let později pak formovaly i podobu lodi jedlckého kostela, kterou prováděli právě kameníci činní v Sasku. Ti jsou v Jedlce doloženi nejen svými značkami, ale i užitými shodnými prvky a detaily, které lze pozorovat i na jiných saských stavbách. Na rozdíl od Saska, kde nacházíme podstatně četnější zastoupení pozdně gotické architektury míšeňského slohu, a to i ve venkovském prostředí, se v severních Čechách jedná spíše o výjimky. Pozice kostela v Jedlce je tak o to významnější, že se jedná o jeden z mála dochovaných severočeských příkladů tvořící jednotně koncipovaný celek. To je dáno tím, že stavba lodi proběhla v relativně krátkém časovém období podle předem stanoveného projektu, při dokončování jen částečné pozměnění. Koncept narušila pouze skutečnost, že nikdy nedošlo k výstavbě původně uvažované klenby. Cel-

kový výraz pak byl podtržen realizovanými nástěnnými malbami a polychromovanými ostěními, které byly v roce 2012 odkryty v poměrně ucelené podobě na jižním portálu. V případě, že se prokáže jejich uvažovaný vznik na počátku 16. století, bude se jednat o zcela unikátní doklad exteriérové úpravy z této doby na území severních Čech.

Vysoká umělecká úroveň stavby mohla být zajištěna pouze tím, že stavebník na stavbu povolal zkušené řemeslníky ze Saska, z nichž někteří byli vyskoleni přímo v Míšni, či s míšeňsko-saskými stavebními způsoby dobře obeznámení. Určitou roli v tomto směru mohl sehrát patron kostela a majitel panství, jímž byl v této době Zikmund z Vartenberka, který ve stejné době zastával úřad zemského fojta v Horní Lužici se sídlem v Budyšině.¹⁰⁹⁾ Jeho roli však bude nutné spatřovat spíše v širším politickém rozhledu s důležitými kontakty mimo fojtsství, než jako zprostředkovatele přímého importu z Budyšina, neboť zdejší pozdně gotická architektura nevykazuje žádné společné rysy s Jedlkou, což jen potvrzuje původ architektury v Sasku.¹¹⁰⁾

109) L. Bobková, Česká koruna na sklonku středověku, in: L. Bobková a kol., Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437 až 1526). Praha 2010, s. 80.

110) V Budyšině byli činní kameníci obeznámení s míšeňskými stavebními postupy. Avšak již za minulého fojta Georga ze Steina, již zde prováděli rozsáhlou přestavbu hradu Ortenburg v letech 1483–1486.

Je třeba upozornit na skutečnost, že vedle trvalého badatelského zájmu o přeshraniční umělecké kontakty tzv. saské renesance, která je v předbělohorském období na Děčínsku spojena zejména se šlechtickými rody ze Salhausenu, Bünaui či Šlejšvic, zůstává poněkud v jeho stínu období před usazením těchto rodů v Čechách. Kontakty v období pozdní gotiky však byly natolik čilé, že Matthias Donath hovoří dokonce o Čechách a Sasku v pozdním 15. a časném 16. století jako o společné „architektonické krajině“.¹¹¹⁾ Avšak příklad Jedlky či Benešova nad Ploučnicí jasně prokazuje, že se v této době nejednalo pouze o horní města Krušnohoří či šlikovské majetky v západních Čechách.¹¹²⁾ Také na Děčínsku můžeme najít v poslední čtvrtině 15. století doklady kulturních styků se Saskem, ať se jedná o import uměleckých tendencí či přímo o řemeslnické provedení. Zde pak jsou spojeny s činností šlechtického rodu Vartenberků. Jak se zde ukazuje, nevyznačuje se tzv. míšeňský sloh pouze „obchodními značkami“ (*Markenzeichen*), jimiž bezesporu byly sklípkové klenby, tzv. záclonová okna či zdobené cihelné štíty,¹¹³⁾ ale také doprovodnými prvky

a kamenickými detaily, které můžeme spatřit na venkovských kostelech, jako je kostel sv. Anny v Jedlce.

Naznačená komparace prokázala, že studie o kostelu sv. Anny v Jedlce není pouze regionální sondou, mikrohistorií jedné sakrální stavby, nýbrž poukazuje na tendence v architektuře severočeského příhraničí na přelomu 15. a 16. století. Velmi nízká četnost dochování obdobných staveb na Děčínsku či v širším okolí a ještě menší míra dochování písemných pramenů tak umožňuje studovat tuto problematiku pouze v omezené míře. Obdobně zaměřené a provedené stavebně historické analýzy, jakou zde předkládáme v případě kostela sv. Anny v Jedlce, by jistě mohly rozšířit množství znalostí v tomto směru.

Autoři děkují Jaroslavu Dostálovi za zpřístupnění kostela a poskytnutí obecní kroniky Malé Veleně, Mgr. Michalu Panáčkovi za odebrání vzorků z dřevěných konstrukcí krovu, Ing. Tomáši Kynclovi za jejich dendrochronologické vyhodnocení a Petru Jozovi za poskytnutí historických fotografií z vlastní sbírky.

Prokázání případného směru této architektury z Míšeň do Horní Lužice a odtud do Jedlky by si však vyžádalo rozsáhlejší výzkum. Prozatím je v teoretické rovině uvažována účast kamenického mistra s typem značky 1, který se podílel na stavbě kostela sv. Mikuláše v Pulsnitz v Horní Lužici.

111) M. Donath, Bauen ohne Grenzen. Architekturtransfer zwischen Sachsen und Böhmen im 15. und 16. Jahrhundert, in: A. Thieme – U. Tresp ed., Eger 1459. Fürstentreffen zwischen Sachsen, Böhmen und ihren Nachbarn: Dynastische Politik, fürstliche Repräsentation und kultu-

relle Verflechtung. Saxonia. Schriften des Vereins für sächsische Landesgeschichte e. V., Bd. 13, Döbel 2011, s. 390.

112) Z větších severočeských podniků jmenujme ještě činnost Fictumů a Lobkowiczů v Kadani, Beneše Krabice z Veitmile v Chomutově, či Jana z Haznburka v Budyni nad Ohří. K tomu více M. Radová – O. Rada, o. c. v pozn. 27; a nejnověji J. Kuthan, Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců 1. Král a šlechta. Praha 2010.

113) K tomu srov. M. Donath, o. c. v pozn. 111, s. 390–404.

DIE KIRCHE DER HL. ANNA IN JEDLKA IM TETSCHNER LAND

Das Dorf Jedlka (Höflitz, Bez. Děčín [Tetschen], Ústecký [Aussiger] Kr.) gehörte im Mittelalter zur Burg Scharfenstein (auch Ostrý) an und entstand wohl noch in der Zeit vor der hochmittelalterlichen Kolonisierung. Die zur Kirche bezogene Jahreszahl 1234 lässt sich nicht beglaubigen, also die älteste beweisbare Erwähnung des Dorfes sowie der Kirche stammt aus dem Jahr 1352.

Die Kirche der hl. Anna in Jedlka hat ein verhältnismäßig geräumiges rechteckiges Schiff mit den einmal abgesetzten Strebepfeilern mit konkav gestalteter Überdachung, das vier Spitzbogenfenster mit Maßwerk (ein Fenster von Norden und drei von Süden) beleuchten. Der Innenraum des Schiffs ist von Süden und von Westen durch reich gestaltete spitzi-ge Portale mit profilierten Gewänden zugänglich. Im westlichen Teil des flachgedeckten Schiffs mit der ausdrucksvollen Deckenkehle befindet sich die hölzerne Empore. An das Schiff ist in östlicher Richtung der schmä-lere längliche Chor mit dem Fünf-Achteckseiten-Abschluss angeschlos-sen. Die Südwand und alle freie Presbyteriumsecken verstärken rech-teckige, nicht abgesetzte Strebepfeiler. Der Triumphbogen ist mäßig spit-zig, im Chor befindet sich ein Joch Kreuzrippengewölbe, die Gurtrippe trennt das sechsteilige Rippengewölbe im Presbyterium davon ab. Die Birnstabrippen steigen von den halbpiramidalen und viereckigen Kon-solen zu den runden Schlußsteinen mit Rosetten empor. Das Chorinnere wird durch fünf spitzi-ge Fensteröffnungen im Abschluss beleuchtet. An der Chornordseite befindet sich die rechteckige unregelmäßig tonnen-gewölbte Sakristei. Der Zugang zu ihr aus dem Chor rahmt ein profiliertes Portal, von außen ein rechteckiges Portal an der Ostseite. Durch ihre Westwand führt der Durchgang zu der an der Triumphbogennordseite situierten Kanzel. Im dritten Viertel der Schiffssüdseite von Westen er-baute man den quadratischen Glockenturm mit zwei flachgedeckten Obergeschossen. Sein als Vorhalle genutztes Erdgeschoss ist von Süden durch ein rechteckiges Portal zugänglich, mit Skulpturenischen an den Seiten, darüber elliptisches Oberlicht im Adikula-Rahmen. Der ur-sprüngliche Zugang in die höheren Turmgeschosse durch eine Außen-treppe an der Turmsüdseite wurde anfangs 20. Jh. gehoben. Im Ge-gensatz zur ursprünglichen Konzeption bei der Errichtung einer Son-nenuhr wurde das große Fenster im ersten Obergeschoss vermauert und durch ein kleines ovales Fenster ersetzt. Das zweite (Glocken-) Ober-ge-schoss öffnet sich an seinen freien Seiten mit je einem großen Glo-ckenfenster. Das Schiffsdachwerk mit dem vollentwickelten barocken lie-genden Stuhl wurde mit Dachunterzügen mit den die Dachbinder aus-tragenden Hängewerken ergänzt. Der Chordachstuhl enthält den zen-tralen und zwei längsständige Stühle.

Den ältesten Teil der Kirche stellt der bis heute erhaltene Chor aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts dar. Nach seiner Vollendung baute man die Sakristei zu. Die Gestalt des damaligen Schiffs möge wohl nur die archäologische Erforschung erklären. Das heutige Schiff wurde am Anfang des 16. Jahrhunderts erbaut, was seine architektonische Aus-stattung sowie die sekundär verwendeten, 1504/1505 dendrochronolo-gisch datierten Dachwerkteile und die Jahreszahl 1511 an einem der Schiffstrebe-pfeiler bezeugen. Eine ausdrucksvolle Renovierung soll 1588 erfolgt haben, die jedoch nur die mobile Ausstattung, bzw. die nicht er-haltenen Konstruktionen betraf.

Das Gewitter 1715 hatte die Kirche in solchem Maß beschädigt, dass sie wieder umfangreich instandgesetzt werden musste. Das Schiff erhielt neues Dachwerk und Decke, man ersetzte die alte Empore. In den Jah-ren 1716-1718 erbaute man den neuen Glockenturm. Die beabsichtig-ten Arbeiten waren wohl so aufwändig, dass ihre Vollendung im not-wendigen Ausmaß nicht gelingen wurde. Wiederholt wurde der Kir-chenzustand am Anfang der 1720er Jahre als schlecht befunden, 1723 erfolgte die Renovierung der nördlichen Schiffsmauer und der Decke, in diesem Fall voll in der Regie des Kirchenpatrons. Der neue Dachstuhl über dem Chor und der Sakristei wurde 1726 errichtet.

Im Laufe des 18. und 19. Jahrhunderts wurde die Kirche eher in-standgehalten, mehrmals renovierte man den Turm, an dessen Südseite 1760 eine Sonnenuhr errichtet wurde. In der Kirche erbaute man 1744 eine Gruft. Das bestehende Schindeldach wurde 1894 mit Dachziegel er-setzt. Ausdrucksvollere Änderungen der Kirche erfolgten anfangs des 20. Jahrhunderts. Zunächst im J. 1905 wurde die hölzerne Außentreppe zum

ersten Turmobergeschoss abgetragen und durch eine Leiter im Turm-innen ersetzt. Im Jahre 1907 wurden die Sakristei und Kirchem-gebung umgestaltet, das Beinhaus an der Kirche aus dem Jahr 1644 ab-gerissen, nach dem nur die Spuren nach Einbindung seines Mauerwerks in die Strebepfeiler und der Pultdachabdruck erhalten blieben. Eine we-sentliche Änderung stellte 1909 die Eröffnung von zwei neuen Fenster-öffnungen im Chor und die Vereinigung der Gestalt von allen Chor-fenstern dar, die auch das Verschwinden des gotischen Maßwerks er-forderte.

In den zwanziger und dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts hat man vor allem das Kircheninnere umgestaltet. Nach 1945 wurde der Zustand der Kirche erheblich schlecht und erst die 1990er Jahre brachten eine Besserung herbei. Die jahrelange Instandsetzung der Kirche wurde 2011 vollendet, im J. 2012 hat man die Einrichtung erneuert und ergänzt. Die Kirche soll bald wieder eingeweiht werden 22. 9. 2012. Die Reno-vierung brachte mit sich auch manche missglückte Eingriffe, die nicht nur die Kirchengestalt, sondern auch einige der Konstruktionen und De-tails bezeichneten.

Die Kirche der hl. Anna in Jedlka lässt sich anhand der Bauzeit des Chors und der Sakristei unter die ältesten erhaltenen mittelalterlichen Kirchen in der Region von Děčín einordnen. Der Schiffsausbau am An-fang des 16. Jahrhunderts bedeutete für die Kirche eine wesentliche Än-derung ihres Maßstabs sowie der künstlerischen Ausstattung. Es han-delt sich nämlich um eines der wenigen erhaltenen Beispiele der ver-wirklichten, das einheitlich konzipierte Ganze bildenden spätgotischen Architektur. Das wird dadurch bestimmt, dass der Schiffsausbau in ei-ner kurzen Frist dem vorher festgesetzten Projekt gemäß verlief, das bei der Vollendung nur zum Teil geändert wurde. Das hohe künstlerische Niveau des Baus konnte nur dadurch beibehalten werden, dass der Bau-auftraggeber zum Bau die erfahrenen Handwerker aus Sachsen beru-fen hat, unter denen einige bereits in Meißen geschult worden waren oder in den Meißner-sächsischen Baugewohnheiten gut orientiert waren. Diese Tatsache stellt die Kirche in Jedlka in den ersten Rang unter den Dorfkirchen nicht nur in der Umgebung von Děčín, sonder in der gan-zen Region Nordböhmens.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Jedlka (Höflitz, Bez. Děčín [Tetschen], Ústecký [Aussiger] Kr.), Kirche d. hl. Anna. Gesamtansicht von Südwesten, Foto gegen 1900 (SOKA [Staatliches Bezirksarchiv] Děčín).

Abb. 2: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Gesamtansicht von Nordosten, Zustand nach der 2012 vollendeten Renovierung (alle Fotos J. Skopec 2012).

Abb. 3: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiff, Innenraum nach Osten, Zustand beim Renovierungsabschluss, 2012.

Abb. 4: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Grundriss in der Höhe der Eingänge mit Auswertung der Bauentwicklung (Bauaufnahme J. Skopec und V. Zeman, Zeichnung und Auswertung J. Skopec 2012. Bauaufnahme der Gruft über-nommen aus: Antonín Majer – Martin Strejč, Malá Veleň – Jedlka. Kostel sv. Anny. Nedestruktivní vyhledání a zaměření krypty [Kirche der hl. Anna. Nicht-destruktive Aussuchung und Aufnahme der Gruft], Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek, Plzeň 2010).

Abb. 5: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Grundriss in der Höhe der unteren Eta-ge vom ersten Turmobergeschoss mit Auswertung der Bauentwicklung (Bauaufnahme J. Skopec und V. Zeman, Zeichnung und Auswertung J. Skopec 2012).

Abb. 6: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Grundriss in der Höhe der oberen Eta-ge vom ersten Turmobergeschoss mit Auswertung der Bauentwicklung (Bauaufnahme J. Skopec und V. Zeman, Zeichnung und Auswertung J. Skopec 2012).

Abb. 7: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Grundriss in der Höhe des zweiten Turm-obergeschosses mit Auswertung der Bauentwicklung (Bauaufnahme J. Skopec und V. Zeman, Zeichnung und Auswertung J. Skopec 2012).

Abb. 8: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiffsdachstuhl, Längsschnitt mit Blick nordwärts; die einfachen Hängewerke hellgrau, die doppelten dunkelgrau ausgezeichnet (Bauaufnahme und Zeichnung J. Skopec 2011).

Abb. 9: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiffsdachstuhl: A – zweites Gespärre von Westen mit Blick ostwärts, B – achttes Leergebinde von Westen mit Blick ostwärts, C – Querschnitt an Stelle des dritten einfachen Hängewerks von

Westen, D – Querschnitt an Stelle des dritten Doppelhängewerks von Westen (Aufnahme und Zeichnung J. Skopec 2011).

Abb. 10: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Chordachstuhl: A – Längsschnitt mit Blick nordwärts, B – nördlicher Längsstuhl, Blick von Süden (Aufnahme und Zeichnung J. Skopec 2011).

Abb. 12: Profile der Portalgewände. A – Jedlka, Kirche d. hl. Anna, Profil des nördlichen Pfostens vom Westportal, B – Jedlka, Kirche d. hl. Anna, Profil des westlichen Pfostens vom Südportal, C – Benešov nad Ploučnicí (Bensen), Kirche der Geburt Mariä, Profil des westlichen Pfostens vom Schiffssüdportal, D – Benešov nad Ploučnicí, Oberes Schloss, Profil des westlichen Teils vom Bogenlauf des dritten südlichen Portals, E – Kadaň (Kaaßen), Franziskanerkloster, Nordflügel, zweites Obergeschoss, Profil des nördlichen Pfostens des Portals vom zweischiffigen Raum, F – Jedlka, Kirche d. hl. Anna, Profil des westlichen Pfostens vom Portal zwischen dem Chor und der Sakristei. Vermessen mit Hilfe der Profilschablone mit Schubnadeln (Aufnahme und Zeichnung J. Skopec 2012).

Abb. 13: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Gesimsprofile: A – Kranzgesimsprofil, B – Kaffgesimsprofil, C – Gesimsprofil der Absetzung der Schiffsstrebepfeiler. A und B mit Hilfe der Profilschablone mit Schubnadeln vermessen, C pausiert über die transparente Folie (Aufnahme und Zeichnung J. Skopec 2012).

Abb. 14: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Rippenprofil vom Chorgewölbe. Vermessen mit Hilfe der Profilschablone mit Schubnadeln (Aufnahme und Zeichnung J. Skopec 2012).

Abb. 15: Dorf Jedlka mit der Kirche der hl. Anna, Ausschnitt der nichtdatierten Mappe der Herrschaft Benešov nad Ploučnicí und der Güter Markvarčice (Markersdorf) und Scharfenstein, Anfang des 18. Jahrhunderts (SOA Litoměřice [Staatliches Regionalarchiv Leitmeritz], Zweigstelle Děčín).

Abb. 16: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Gesamtansicht von Norden, Foto vor 1894. Deutliches Schindeldach, 1894 mit Dachziegel ersetzt, an der Nordseite noch der rechteckige Beinhauszubau, 1644, an der Nordseite fehlen noch die am Anfang des 20. Jahrhunderts eröffneten Fensteröffnungen, ebenso wie das Ziegelgiebel der Sakristei an Stelle der deutlichen historischen Verschalung (SOKA Děčín).

Abb. 17: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiff, Südostfenster, Maßwerkdetail.

Abb. 18: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiff, Südfenster, Maßwerkdetail.

Abb. 19: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiff, Südwestfenster, Maßwerkdetail.

Abb. 20: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiff, Nordfenster, Maßwerkdetail.

Abb. 21: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Südportal im Turmerdgeschoss, Ansicht von Süden.

Abb. 22: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Schiff, Westportal, Ansicht von Westen.

Abb. 23: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Sakristeiportal aus dem Chor, Ansicht von Süden.

Abb. 24: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Chorgewölbe, Ansicht von Unten, von Westen zu gesehen.

Abb. 25: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Chor, nördliche Gewölbekonsole. Gleiche Konsolen befinden sich unter allen Rippenausläufen des rechteckigen Gewölbejochs.

Abb. 26: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Chorabschluss, nordöstliche Gewölbekonsole. Gleiche Konsolen befinden sich in allen drei Chorabschlussecken.

Abb. 27: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Kirchenschiff mit dem Turm, Ansicht von Südwesten.

Abb. 28: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Untere Etage des ersten Turmobergeschosses, Innenraum, Nordwestecke: A – das 2 cm starke und 60 cm hohe Band vom geglätteten Putz mit Kalktünche, B – grober Kalkputz, C – der abgesägte Balken vom Treppenabsatz der ersten Etappe der vertikalen Verbindung im Turminnen, der andere Balken war hinter der Säule situiert, wo nach ihm Lager bleibt, D – Spur nach dem Schwellbalken der ursprünglichen Erdgeschossdecke.

Abb. 29: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Überzeichnung der Steinmetzzeichen mit numerischem Index des im Text angeführten Typs. Die Zeichen wurden über die transparente Folie pausiert (Vermessung und Zeichnung J. Skopec 2009).

Abb. 30: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Überzeichnung des Fragments der Jahreszahl 1511 am obersten Quader des südsüdwestlichen Schiffsstrebepfeilers. Die Strichlinie bezeichnet die sehr schwach deutlichen Linien. Die Jahreszahl wurde über die transparente Folie pausiert (Vermessung und Zeichnung J. Skopec 2009).

Abb. 31: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Gesamtansicht der Kirche, Postkarte, 1898 gestempelt. In den Fenstern deutliches Maßwerk (verschwunden beim Umbau anfangs des 20. Jh., damals auch die Außentreppe zu 1. Turmobergeschoss entfernt). Die Dächer schon mit Ziegeln gedeckt, die 1894 die Schindel ersetzten (Privatsammlung von Petr Joza).

Abb. 32: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Nördliche Schiffsmauer, Ansicht von Norden, Zustand vor dem Beginn der Renovierung 2009. Da befanden sich wohl gleiche Fenster wie im westlichen Joch. Pfeil zeigt zur vertikalen Fuge, die eines von ihnen identifiziert.

Abb. 33: Jedlka, Kirche d. hl. Anna. Ansicht von Nordosten, Zustand vor dem Beginn der Renovierung 2009: A – Kranzgesimsabschnitt mit unterschiedlicher Profilierung, B – Negativabdruck des älteren Satteldachs, C – Dachabdruck und bauliche Eingriffe nach dem Einbinden des Mauerwerks vom einstigen Beinhaus, D – Dachabdruck nach dem älteren Beinhausdach. Der Strebepfeiler an der Schiffsecke als einziger mit dem geraden Pultdach versehen.

(Übersetzung J. Noll)